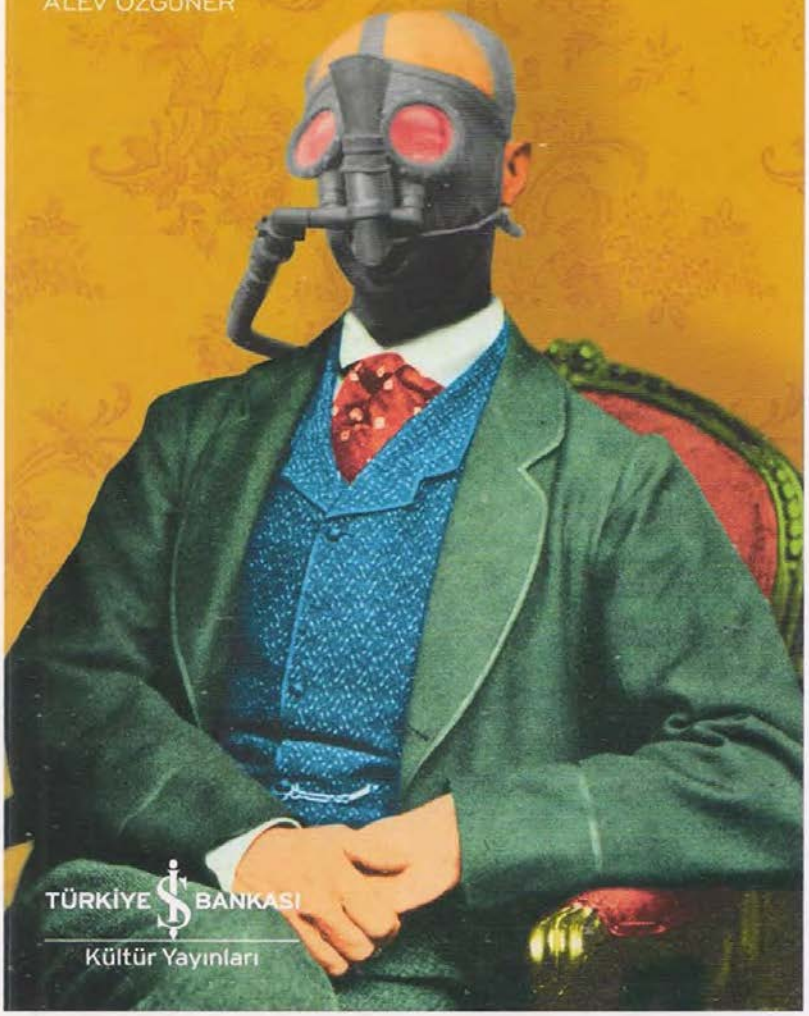
Modern Klasikler Dizisi - 92

JULES VERNE

DOKTOR OX'UN DENEYİ

Fransızca aslından çeviren:
ALEV ÖZGÜNER

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

Genel Yayın: 3744

MODERN KLASİKLER DİZİSİ

JULES VERNE
DOKTOR OX'UN DENEYİ

ÖZGÜN ADI
UNE FANTAISIE DU DOCTEUR OX

ÇEVİREN
ALEV ÖZGÜNER

© TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI, 2016
SERTİFİKA NO: 29619

EDİTÖR
GAMZE VARIM

GÖRSEL YÖNETMEN
BİROL BAYRAM

DÜZELTİ
MEHMET CELEP

GRAFİK TASARIM VE UYGULAMA
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

1. BASIM İTHAKİ YAYINLARI 2001

TÜRKIYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI'NDA
I. BASIM ŞUBAT 2017, İSTANBUL

ISBN 978-605-332-969-5 (KARTON KAPAKLI)

BASKI
YAYLACIK MATBAACILIK
Litros Yolu Fatih Sanayi Sitesi No: 12/197-203
Topkapı Istanbul (0212) 612 58 60
Sertifika No: 11931

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır.
Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında gerek metin, gerek görsel malzeme yayınevinden izin alınmadan hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
İstiklal Caddesi, Meşelik Sokak No: 2/4 Beyoğlu 34433 İstanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Faks (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

Modern
Klasikler
Dizisi -92

Jules Verne

Doktor Ox'un Deneyi

Fransızca aslından
çeviren: Alev Özgüner

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İçindekiler

I

Demek ki Küçük Quiquendone Kentini En İyi Haritalarda Bile Aramak Boşunadır 1

II

Bu Bölümde Belediye Başkanı Van Tricasse ve Danışman Niklausse Kente Ait İşleri Görüşüyorlar 5

III

Bu Bölümde Komiser Passauf Beklenmedik Olduğu Kadar da Gürültülü Bir Giriş Yapıyor 11

IV

Doktor Ox'un Birinci Sınıf Bir Fizyolojist ve Gözü Pek Bir Deney Adamı Olduğu Ortaya Çıkıyor 17

V

Belediye Başkanı ve Danışmanın Doktor Ox'u Ziyareti ve Daha Sonra Olanlar 23

VI

Frantz Niklausse ve Suzel van Tricasse Gelecekle İlgili Planlar Yapıyorlar 31

VII

Andante'ler *Allegro*'lara ve *Allegro*'lar *Vivace*'lere Dönüşüyor 35

VIII

Eski ve Görkemli Alman Valsi Kasırgaya Dönüşüyor 47

IX
Doktor Ox ve Asistanı Ygène Sadece Birkaç Kelime Konuşuyorlar 55

X
Bu Bölümde Salgının Bütün Kenti Etkisi Altına Aldığını ve Bunun Yarattığı Sonucu Göreceğiz 57

XI
Bu Bölümde Quiquendone'lular Kahramanca Bir Karar Alıyorlar 63

XII
Asistan Ygène, Doktor Ox'un Şiddetle Karşı Çıktığı Mantıklı Düşüncesini Dile Getiriyor 69

XIII
Bu Bölümde, Yüksek Bir Yerde İnsanların Bütün Bayağılıklarını Geride Bıraktığı Bir Kez Daha Kanıtlanıyor 71

XIV
Bu Bölümde Olaylar O Denli Uç Noktalara Varıyor ki Quiquendone Sakinleri, Okurlar ve Hatta Yazarın Kendisi Derhal Çözüm Bulunmasını İstiyorlar 81

XV
Düğüm Çözülüyor 85

XVI
Yazarın Bütün Önlemlerine Karşın, Zeki Okur Doğru Tahminde Bulunduğunu Anlıyor 87

XVII
Doktor Ox'un Kuramı Açığa Çıkıyor 89

I

Demek ki Küçük Quiquendone Kentini En İyi Haritalarda Bile Aramak Boşunadır

Eski ya da yeni bir Flandre haritasında küçük Quiquendone kentini ararsanız, bulamamanız olasıdır. O halde, Quiquendone kayıp bir kent midir? Hayır. Geleceğe ait bir kent midir, peki? Hiç de değil. Coğrafyacılara karşın var olmakta, üstelik sekiz ya da dokuz yüz yıldır. Aynı zamanda bu kentin, her sakininin bir ruhu olduğu düşünüldüğünde, iki bin üç yüz doksan üç ruhu vardır. Oudenaarde'ın on üç buçuk kilometre kuzeybatısında ve Brugge'nin on beş ve bir çeyrek kilometre güneydoğusunda, tam da Flandre'da yer alır. Schelde ırmağının küçük kolu Vaar, Tournai'deki gibi, ortaçağa ait tarihi çatısını hâlâ koruyan üç köprüsünün altından geçer. İlk taşı, geleceğin Konstantinopolis imparatoru Kont Baudouin* tarafından, 1197'de konulan eski bir şatosu; yerden üç yüz elli yedi ayak yükseklikteki bir gözetleme kulesine hâkim olan, bir dizi mazgalla çevrili ve Gotik üslupta yarım pencereleri olan bir Belediye Sarayı vardır.

* IV. Haçlı Seferi sırasında ele geçirilen Konstantinopolis'te kurulan Latin İmparatorluğu'ndan söz ediliyor. (ç.n.)

Burada her saat başı, ünü meşhur Brugge kariyonunu* aşan, adeta havada asılı bir piyano diyebileceğimiz beş oktavlık kariyonun sesi duyulur. Yabancılar –o zamana dek Quiquendone'a hiç gelmemişlerse–, Nassau'lu Willem'in Brandon'a** ait tam boy resminin süslediği *stathouder*'ler*** salonunu; on altıncı yüzyıl mimarisinin başyapıtı, Saint-Magloire Kilisesi'nin balkonunu; takdire şayan süslemeleri demir ustası-ressam Quentin Metsys tarafından yapılmış, büyük Saint-Ernuph Meydanı'nın ortasında yer alan dövme demirden su kuyusunu; şimdilerde Brugge'deki Notre-Dame Kilisesi'nde ebedi uykusunu sürdüren, Yiğit Charles'ın kızı Bourgogne'lu Marie için vaktiyle inşa edilmiş anıtmezarı vs. ziyaret etmeden, bu ilginç kentten asla ayrılmazlar. Nihayet, Quiquendone'da büyük ölçekte üretilen arpa şekeri ve çırpılmış krema kentin başlıca sanayisini oluşturur. Kent, babadan oğula geçen bir sistemle, yüzyıllardır Van Tricasse ailesi tarafından yönetilmektedir. Ve bütün bunlara karşın, Quiquendone, Flandre haritası üzerinde yer almaz! Bu, coğrafyacıların unutması mı, yoksa bilinçli bir atlama mıdır? Bunu bilemem, ama dar sokakları, takviye edilmiş surları, İspanyol tarzı evleri, pazarı ve belediye başkanıyla Quiquendone gerçekten yaşamaktadır – öyle ki, yakın geçmişte, şaşırtıcı, olağanüstü, gerçekdışı göründüğü halde bir o kadar da gerçek olaylara sahne olmuştur. Bu öyküde sözü geçen olaylar tümüyle sadık kalınarak size aktarılacaktır.

---

* Kariyon: Bir dizi çandan oluşan bir müzik aleti. Ortaçağdan beri var olan ve küçük çekiçlerle çalınan bu çanlar, özellikle kuzeyde kiliselerin kulelerine yerleştirilir ve saat başlarını haber verirdi. On altıncı yüzyıldan sonra çanların sayısının artırılıp, bir de klavyenin eklenmesiyle, bu basit işaret aracından çok sesli küçük melodiler çıkmaya başladı. Ortaçağ sonlarında ve Rönesans boyunca kariyon daha çok eski Hollanda topraklarında yayıldı. (ç.n.)

** 1714'te ölen ressam Jan Henrik Brandon. (ç.n.)

*** *Stathouder*: İspanyol Felemenki'nde hükümdar tarafından seçilen eyalet valisi. Birleşik Eyaletler'de, bir eyaletin ya da bürün Birliğin yürütme kuvvetinin başkanı. (ç.n.)

Kuşkusuz, Batı Flandre Flamanları hakkında ne kötü bir şey düşünülebilir ne de söylenebilir. Onlar hali vakti yerinde, akıllı, tutumlu, sosyal, sakin bir mizaca sahip, konuksever, belki konuşma ve düşünmede biraz ağır insanlardır; ama bu durum topraklarının en ilginç kentlerinden birinin neden hâlâ günümüz haritalarında yer almadığını açıklamaz.

Bu ihmal kesinlikle üzüntü vericidir. Bari tarih, tarih değilse yıllıklar, yıllıklar değilse ülke gelenekleri Quiquendone'u ansaydı! Ama hayır; ne atlaslar ne gezi rehberleri ne de yol kılavuzları ondan söz etmekte. Küçük kasabaları bulup ortaya çıkaran zeki M. Joanne bile bu konuda tek kelime etmiyor. Bu suskunluğun kentin sanayi ve ticaretine ne denli zarar verdiği ortada. Ama hemen eklemeliyiz ki Quiquendone'un ne sanayisi ne de ticareti vardır ve onlarsız da mükemmelen geçinip gider. Arpa şekerleri ve çırpılmış krema kent içinde tüketilir, ihraç edilmez. Kısacası, Quiquendone'lular kimseye ihtiyaç duymazlar. Arzuları sınırlı, yaşamları şatafatsızdır; sakin, ölçülü, soğuk, ağırkanlı ve tek kelimeyle "Flaman"dırlar; aynı Schelde ırmağı ve Kuzey Denizi arasındaki bölgede hâlâ zaman zaman rastlandığı gibi.

II

Bu Bölümde Belediye Başkanı Van Tricasse ve Danışman Niklausse Kente Ait İşleri Görüşüyorlar

– İnanıyor musunuz? diye sordu belediye başkanı.

– İnanıyorum, diye cevap verdi danışman, birkaç dakikalık sessizliğin ardından.

– İyice düşünmeden asla harekete geçmemeli, dedi belediye başkanı.

– On yıldır bu ciddi konu üzerinde konuşuyoruz, diye karşılık verdi danışman Niklausse. Ve size itiraf ediyorum ki saygıdeğer Van Tricasse, karar verme sorumluluğunu asla üstüme alamam.

– Kaygınızı anlıyorum, diye devam etti belediye başkanı, ancak dolu dolu on beş dakika düşündükten sonra, kaygınızı anlıyor ve paylaşıyorum. Sorunu etraflıca incelemeden karar almayacağız.

– Şurası kesin ki, diye cevap verdi Niklausse, Quiquendone kadar kendi halinde bir kent için, asayiş komiseri kadrosu kesinlikle gereksiz.

– Selefimiz, dedi Van Tricasse ciddi bir tonda, selefimiz durumlar karşısında asla kesin kelimesini kullanmaya cesaret edemezdi. Bütün kesinlemeler tatsız geri dönüşlere yol açar.

Danışman, onaylama anlamında başını salladı, ardından da yaklaşık yarım saat kadar sessiz kaldı. Belediye başkanının ve danışmanın parmaklarını bile kıpırdatmadıkları bu sürenin sonunda, Niklausse Van Tricasse'a, selefinin de –aşağı yukarı yirmi yıl önce– kendisi gibi, her yıl Quiquendone kentine bin üç yüz yetmiş beş franga mal olan bu asayiş komiseri kadrosunun kaldırılması düşüncesini taşıyıp taşımadığını sordu.

"Tabii," diye cevap verdi belediye başkanı, elini azametli bir yavaşlıkla duru alnına götürerek, "tabii; ama bu saygıdeğer adam, ne bu konuda ne de başka bir idari önlem konusunda karar verme cesareti göstermeden öldü. Aklı başında bir adamdı. Niye onun gibi davranmayayım?"

Danışman Niklausse, belediye başkanının düşüncesine karşı çıkabilecek gerekçe bulamadı.

"Bütün yaşamı boyunca hiçbir şeye karar vermeden ölen bir adam," diye ciddi bir tonda ekledi Van Tricasse, "bu dünyada mükemmeliyete yaklaşmış demektir."

Bunu der demez, belediye başkanı, küçükparmağının ucuyla, bir iç çekişten daha hafif bir ses çıkaran boğuk sesli bir zile bastı. Aynı anda, sahanlığın karoları üzerinden kayarmışçasına ilerleyen hafif adım sesleri duyuldu. Bir fare bile, kalın bir halının üzerinde bundan daha az gürültü yapamazdı. Odanın kapısı, yağlanmış menteşelerinin üzerinde dönerek açıldı. Uzun saç örgülü, sarışın bir genç kız göründü. Bu, belediye başkanının biricik kızı Suzel van Tricasse'tı. Babasına, tam kararında doldurulmuş piposuyla küçük bakır bir maltız verdi; ağzından tek bir sözcük çıkmadan, geldiği gibi sessizce ortadan kayboldu.

Saygıdeğer belediye başkanı piposunun kocaman lülesini tutuşturarak, mavimtırak bir duman bulutunun ardında kayboldu; danışman Niklausse'u, bunaltıcı düşünceleriyle baş başa bıraktı.

Quiquendone'un yönetiminden sorumlu bu iki önemli şahsın konuştukları oda, koyu renkli tahta heykellerle donatılmış bir görüşme odasıydı. İçinde bir meşenin yakılabileceği ya da bir öküzün kızartılabileceği geniş bir ocağı olan yüksek bir şömine, odanın bir duvarını tamamen kaplıyor; karşısında, günün ışıklarını yumuşakça süzen resimli vitraylarıyla kafesli bir pencere yer alıyordu. Şöminenin üstünde, antika bir çerçeve içinde, yaşlı bir adamın portresi duruyordu. Hemling'e* mal edilen bu portre, şecereleri on dördüncü yüzyıla kadar uzanan Van Tricasse'ların atalarından birine ait olmalıydı. O çağda Flamanlar ve Gwijde van Dampierre, Habsburg hanedanından gelen İmparator Rudolf'la savaşmak zorunda kalmışlardı.

Bu görüşme odası, belediye başkanının Quiquendone'un en güzel konutlarından biri olan evinin bir bölümünü oluşturuyordu. Flaman zevkine göre inşa edilmiş ve sivri kemer mimarisinin içerdiği bütün sürprizleri; değişkenlik, renklilik ve keyfilik özelliklerini bünyesinde barındıran bu ev, kentin en tuhaf yapıları arasında sayılıyordu. Chartreuse tarikatına ait bir manastır ya da bir sağır-dilsizler evi bile bu konut kadar sessiz olamazdı. Burada gürültü duyulmazdı; yürünmez, kayar gibi gidilirdi; konuşulmaz, mırıldanılırdı. Bununla beraber, kadınlar asla evden eksik olmazlardı; Belediye Başkanı Van Tricasse'ı saymazsak, evde ayrıca karısı Bayan Brigitte van Tricasse, kızı Suzel van Tricasse ve hizmetçisi Lotchè Janshéu yaşamaktaydı. Belediye başkanının kız kardeşi Hermance halayı da aralarına katmak yerinde olur. Bu kız kurusu hâlâ, yeğeni Suzel'in, daha küçük bir kızken kendisine taktığı Tatanémance adıyla anılmaktaydı. Bütün bu uyumsuzluk, gürültü ve gevezelik unsurlarına karşın, belediye başkanının evi bir çöl kadar sessizdi.

Belediye başkanı, elli yaşında, ne kilolu ne zayıf, ne kısa ne uzun, ne yaşlı ne genç, ne renkli ne solgun, ne neşeli ne

* Hans Memling. (ç.n.)

kederli, ne memnun ne sıkıntılı, ne hareketli ne cansız, ne kendini beğenmiş ne alçakgönüllü, ne iyi ne kötü, ne cömert ne cimri, ne cesur ne ödlek, ne fazla ne eksik *–ne quid nimi–**, her yönden ölçülü bir insandı. Ama hareketlerinin değişmez yavaşlığını, biraz sarkık altçenesini, sürekli kalkık gözkapaklarını, bir bakır levha gibi dümdüz, sarı ve tek bir kırışığı bile olmayan alnını, pek belirgin olmayan kaslarını gören, yüz çizgilerinden karakter analizi yapan bir kişi, Belediye Başkanı Van Tricasse'ın ağırkanlılığın canlı bir örneği olduğunu kesinlikle onaylardı. Asla –ne öfke ne coşku–, herhangi bir heyecan bu adamın kalp atışlarını hızlandırmamış, yüzünü kızartmamıştı; gözbebekleri anlık bir öfkenin etkisiyle bile, hiçbir zaman küçülmemişti. Her zaman ne çok bol ne çok dar, asla eskitemediği esaslı giysiler giyerdi. Üç kat tabanlı, köşeli ve gümüş tokalı geniş ayakkabılarla gezer; onları kullanma süresinin uzunluğuyla, ayakkabıcısını umutsuzluğa sürüklerdi. Başına taktığı koca şapka, Flandre'ın Hollanda'dan kesin olarak ayrıldığı döneme aitti ve bundan anlaşıldığı gibi bu kutsal başlık, kırk yıllık bir geçmişe sahipti. Ama elden ne gelir? Ruh kadar bedeni de, beden kadar giysileri de yıpratan heyecanlardır ve bizim duygusuz, uyuşuk, kayıtsız saygıdeğer belediye başkanımız hiçbir şeye karşı coşku duymazdı. Yıpranmaz ve yıpratmazdı; bu yüzden de Quiquendone'u ve onun dingin sakinlerini yönetebilecek yegâne insanın kendisi olduğuna inanırdı.

Gerçekten kent de, Van Tricasse'ın evi kadar sakindi. Bu sessiz sakin konutta, belediye başkanı, karısının, iyi yürekli Bayan Brigitte van Tricasse'ın, altmış yıldır yeryüzünde tattığı derin sükûneti kesinlikle bulamayacağı mezarına kendisinden önce gittiğini gördükten sonra bile, insan yaşamının en ulaşılmaz sınırlarına varmayı ummaktaydı.

Bu durum bir açıklama gerektiriyor.

---

* (Lat.) Her şeyde ölçülülük. (ç.n.)

Van Tricasse ailesini *Jeannot ailesi* adıyla anmak yerinde olurdu. Bakın niye?

Herkes bu özgün kişinin bıçağının yıprandığı zaman sapını, işe yaramadığı zaman ağzını değiştirmekten ibaret olan ve sürekli yenilenen çifte işlem sayesinde, sahibi kadar ünlü ve az aşınır olduğunu bilir. Doğanın da biraz tuhaf bir hoşgörüyle işin içine karıştığı Van Tricasse ailesinde uzun bir süredir aynen uygulanan işlem şöyleydi: 1340'tan beri Van Tricasse ailesinden dul bir erkek, yine kendi ailesine mensup, kendisinden genç bir kızla; o da dul kalınca yine aileden ve kendisinden daha genç bir erkekle evlenir; erkek de dul kalınca... ve bu böylece değişmeksizin sürer giderdi. Sırası gelen mekanik bir düzene uygun olarak ölürdü. Saygıdeğer Bayan Van Tricasse da ikinci kocasıyla evliydi ve görevlerinde kusur etmeksizin, kendisinden on yaş genç kocasından önce öbür dünyaya göçmeli ve yeni bir Van Tricasse kadınına yol açmalıydı. Saygıdeğer belediye başkanı da, aile geleneklerini bozmamak için buna güveniyordu.

Kapıların gıcırdamadığı, camların titremediği, parkelerin ses çıkartmadığı, şöminelerin gürüldemediği, rüzgârgüllerinin dönerken ötmediği, mobilyaların çatırdamadığı, kilitlerin tıkırdamadığı, ev sahiplerinin gölgelerinden daha fazla gürültü yapmadığı sakin ve sessiz olan bu ev böyleydi işte. Kutsal Harpokrates,* burayı sessizlik tapınağı olarak seçmişti kesinlikle.

---

* Tanrıça İsis'in Osiris'in ölümünden sonra doğurduğu ve birçok güçlükten sonra kutsal Mısır kralı olarak babasının yerine geçen Mısır tanrısı Horpahered. "Çocuk Horpahered"in Yunanca çevrimyazısı. Birçok heykelcikte parmağını emen bir çocuk olarak tasvir edilirdi. Bu çocukça davranışı yanlış anlayan Yunanlar onu sessizlik tanrısı yapmışlardı. (ç.n.)

III

Bu Bölümde Komiser Passauf Beklenmedik Olduğu Kadar da Gürültülü Bir Giriş Yapıyor

Daha önce size aktardığımız, danışman ve belediye başkanı arasında geçen ilginç konuşma başladığında, saat öğleden sonra iki kırk beşti. Van Tricasse, bir paket tütünün dörtte birini alabilecek koca piposunu yaktığında ise üç kırk beşti ve ancak saat beş otuz beşte içmeye son verdi.

Bütün bu süre içinde, muhatapların ikisi de tek kelime etmedi.

Her zaman hiç konuşmayan ya da üstü kapalı konuşan danışman, altıya doğru tekrar konuyu açtı:

– Şu halde kararımız?..

– Hiçbir karar almamak, diye cevap verdi belediye başkanı.

– Sonuç olarak haklı olduğunuzu düşünüyorum Van Tricasse.

– Ben de öyle düşünüyorum Niklausse. Asayiş komiseri konusu daha çok aydınlandığında bir karar alırız... daha sonra... Bir aydan önce olamaz.

– Hatta bir yıldan önce bile, diye karşılık verdi Niklausse, mendilini çıkarıp, mükemmel bir kibarlıkla kullanarak.

Tam bir saat süren yeni bir sessizlik oldu. Bu yeni konuşma molasını hiçbir şey, hatta kibarca odada bir tur atmaya gelen, ağırkanlılıkta sahibinden aşağı kalmayan evin köpeği, terbiyeli Lento bile kesintiye uğratamadı. Asil köpek! Kendi türünün en iyi örneği. Patilerinde küçük tekerlekler olan mukavvadan yapılmış bir köpek olsa, ziyareti boyunca bundan daha az gürültü yapamazdı.

Sekize doğru, Lotchè buzlu camlı antika lambayı getirdikten hemen sonra, belediye başkanı danışmana şöyle dedi:

– Acilen yapıvermemiz gereken başka işimiz yok mu, Niklausse?

– Hayır, Van Tricasse, bildiğim kadarıyla tek bir tane bile yok.

– Ama bana Oudenaarde kapısı kulesinin yıkılmak üzere olduğunu söylememişler miydi? diye sordu belediye başkanı.

– Gerçekten de, diye cevap verdi danışman, doğrusu bir gün yoldan geçen birini ezerse hiç şaşırmam.

– Yaa! dedi belediye başkanı, böyle bir felakete uğramadan önce, umarım bu kule konusunda bir karara varırız.

– Umarım, Van Tricasse.

– Çözümlenmesi gereken daha acil sorunlar var.

– Şüphesiz, diye cevap verdi danışman, deri pazarı sorunu örneğin.

– Hâlâ yanmaya devam ediyor mu? diye sordu belediye başkanı.

– Evet, üç haftadan beri.

– Mecliste, yanmaya bırakma kararı almamış mıydık?

– Evet, Van Tricasse, bu sizin önerinizdi.

– Bu yangının üstesinden gelmenin en kesin ve en basit yolu bu değil miydi?

– Kuşkusuz.

– Öyleyse bekliyoruz. Hepsi bu mu?

– Hepsi bu, diye cevap verdi danışman, bir yandan, önemli bir işi unutup unutmadığından emin olmak istermiş gibi alnını kaşıyordu.

– Ah! dedi belediye başkanı, aşağı Saint-Jacques mahallesini sular altında bırakma tehlikesi yaratan bir su kaçağından söz edildiğini duymadınız mı?

– Doğru, diye cevap verdi danışman. Ayrıca bu su kaçağının deri pazarının üstünde olmaması da üzüntü verici. Yangının kontrol altına alınmasına yarayabilirdi ve bu durum bizi tartışma zahmetinden de kurtarırdı.

– Elden ne gelir Niklausse, diye karşılık verdi saygıdeğer belediye başkanı, kazalar kadar mantıkdışı bir şey yoktur. Aralarında hiçbir ilişki yok ve ne kadar istenirse istensin, birini yatıştırmak için diğerinden yararlanılamıyor maalesef.

Muhatabı ve dostunun, Van Tricasse'ın bu eşsiz gözleminin tadına varabilmesi için belli bir sürenin geçmesi gerekti.

– Fakat, dedi bir zaman sonra danışman Niklausse, büyük sorunumuzu konuşmadık daha.

– Hangi büyük sorun? Öyleyse büyük bir sorunumuz mu var? diye sordu belediye başkanı.

– Şüphesiz. Kentin aydınlatılmasıyla ilgili.

– Ah! Evet, diye cevap verdi belediye başkanı, hafızam beni yanıltmıyorsa, Doktor Ox'un aydınlatma planından söz ediyorsunuz.

– Kesinlikle.

– Ee peki?

– İlerliyor, Niklausse, dedi belediye başkanı. Şimdiden boruların yerleştirilmesine başlandı ve fabrika bütünüyle tamamlandı.

– Belki de bu işte biraz acele ettik, diye karşılık verdi danışman başını sallayarak.

– Belki de, dedi belediye başkanı, ama özrümüz şu ki Doktor Ox deneyinin bütün masraflarını kendi karşılıyor. Dolayısıyla cebimizden tek bir kuruş çıkmayacak.

– Gerçekten de bu bizim özrümüz. Hem sonra, çağa ayak uydurmak gerek. Eğer deney başarıya ulaşırsa, Quiquendone, Flandre'ın, oks... adı neydi, şu gazla aydınlatılan ilk kenti olacak.

– Okshidrik gazı.

– Okshidrik gazı için ileri öyleyse.

Bu sırada kapı açıldı ve Lotchè, belediye başkanına akşam yemeğinin hazır olduğunu bildirdi.

Danışman Niklausse, bunca alınmış karar ve bunca görüşülmüş sorunun ardından iştahı açılan Van Tricasse'tan ayrılmak için ayağa kalktı. Sonra, gerçekten acil olan Oudenaarde kulesi sorunuyla ilgili geçici bir karar alınıp alınmayacağına karar vermek amacıyla, ileri gelenler meclisinin oldukça ileri bir tarihte toplanması için anlaşmaya varıldı.

İki saygıdeğer yönetici, birbirlerini uğurlayarak, sokağa açılan kapıya doğru yöneldiler. Sahanlığa varan danışman, Quiquendone'un karanlık sokaklarında kendisine yol göstermesi için küçük bir fener yaktı; Doktor Ox'un aydınlatması henüz bu sokakları ışıtmamıştı. Gece zifiri karanlık ve aylardan ekimdi; kent hafif bir sisle örtülmüştü.

Danışman Niklausse'un gidiş hazırlıkları, tam bir çeyrek saati aldı; çünkü fenerini yaktıktan sonra, birbirine eklemlenmiş inek derisinden koca nalınlarını ayağına geçirmek ve koyun derisinden kalın eldivenlerini giymek zorundaydı; sonra redingotunun kürklü yakasını kaldırdı, şapkasını gözlerinin üstüne indirdi, karga burunlu ağır şemsiyesini sıkı sıkı tutarak, çıkmaya hazırlandı.

Efendisine ışık tutan Lotchè tam kapının sürgüsünü çekerken, dışarıda beklenmedik bir gürültü koptu.

Evet! İnanılmaz bir şey, bir gürültü, 1513'te İspanyolların kuleyi ele geçirmelerinden bu yana kentte kesinlikle duyulmamış gerçek bir gürültü, korkunç bir gürültü Van Tricasse'ların derin bir uykuya dalmış eski evlerinde yankılandı. O zamana dek hiçbir sert darbeyle karşılaşmamış bu

kapıya şiddetle vuruluyordu. Güçlü bir el tarafından kullanılan, budaklı bir sopa olma ihtimali yüksek, zedeleyici bir aletle arka arkaya darbeler iniyordu kapıya. Darbelere bağırışlar ve bir çağrı karışıyordu. Açık seçik şu kelimeler duyulmaktaydı:

"Bay Van Tricasse! Sayın Belediye Başkanı! Açın, açın çabuk!"

Belediye başkanı ve danışman, tamamen sersemlemiş bir halde, tek kelime etmeden birbirlerine bakıyorlardı. Bu durum onların düş gücünü aşıyordu. Şatonun 1385'ten beri kullanılmayan, emektar *couleuvrine* topu görüşme odasında ateşlenmiş olsaydı Van Tricasse evinin sakinleri bundan daha fazla "aptala" dönemezlerdi... "Aptal" kelimesini kullandığım için beni bağışlayın. Cuk oturduğundan kabalığının kusuruna bakmayın.

Bu arada, darbeler, bağırışlar ve seslenmeler artıyordu. Lotchè, yeniden soğukkanlılığa bürünerek, konuşmaya cesaret etti.

– Kim var orada? diye sordu.

– Benim! Ben! Ben!

– Siz kimsiniz?

– Komiser Passauf!

Komiser Passauf! On yıldır memurluk kadrosunun kaldırılması düşünülen, sorun olan kişi. Ne oluyordu? Bourgogne'lular, on dördüncü yüzyıldaki gibi Quiquendone'u istila mı etmişlerdi?! Ancak böylesine önemli bir olay sükûnet ve ağırkanlılıkta belediye başkanından aşağı kalmayan Komiser Passauf'u bu kadar heyecanlandırabilirdi.

Van Tricasse'ın bir işaretiyle –çünkü saygıdeğer belediye başkanının ağzından bir tek sözcük çıkmıyordu– sürgü çekildi ve kapı açıldı.

Komiser Passauf kendini sofaya attı. Fırtına gibiydi.

– Ne oldu, Komiser Bey? diye sordu en zor anlarda bile soğukkanlılığını yitirmeyen yiğit kız Lotchè.

– Olan şu ki, diye karşılık verdi Passauf, kocaman gözleri gerçek bir telaşı yansıtıyordu. Doktor Ox'un evinden geliyorum, bir ziyafet vardı da, orada...

– Orada ne? diye sordu danışman.

– Orada bir ağız dalaşına şahit oldum, şöyle ki... Sayın belediye başkanı, politika konuşuldu.

– Politika! diye tekrar etti Van Tricasse, peruğunu kabartarak.

– Politika! diye sözünü sürdürdü Komiser Passauf, ki belki yüz yıldır Quiquendone'da yapılmamıştı bu. Tabii tartışma büyüdü. Avukat André Schut ile Doktor Dominique Custos, kendilerini belki de düelloya sürükleyecek şiddette karşılıklı suçlamalarda bulundular.

– Düello! diye haykırdı danışman. Bir düello! Quiquendone'da bir düello! Peki, avukat Schut ve Doktor Custos birbirlerine ne dediler?

– Aynen şöyle: "Sayın avukat," dedi doktor rakibine, "biraz ileri gidiyorsunuz gibime geliyor ve kullandığınız kelimeleri tartmıyorsunuz!"

Belediye Başkanı Van Tricasse ellerini kavuşturdu. Danışman sarardı ve fenerini düşürdü. Komiser başını salladı. Kentin iki ileri geleni tarafından dile getirilen, kesinlikle tahrik edici bir cümle!

"Bu Doktor Custos," diye mırıldandı Van Tricasse, "kesinlikle tehlikeli bir adam, gözü dönmüş biri! Gelin beyler!"

Ve bunun üzerine, danışman Niklausse ve komiser, Belediye Başkanı Van Tricasse'la birlikte, görüşme odasına girdiler.

IV

Doktor Ox'un Birinci Sınıf Bir Fizyolojist ve Gözü Pek Bir Deney Adamı Olduğu Ortaya Çıkıyor

Doktor Ox gibi garip bir adla anılan bu kişi kim peki?

Kesinlikle tuhaf biri, ama aynı zamanda gözü pek bir bilgin, çalışmaları bütün Avrupa bilim dünyasınca bilinen ve takdir edilen bir fizyolojist; fizyolojiyi modern bilimlerin ilk sırasına taşıyan Davy'ler, Dalton'lar, Bostock'lar, Menzies'ler, Godwin'ler, Vierordt'lar gibi büyük beyinlerin üstün bir rakibi.

Doktor Ox, topluca ve orta boylu bir adamdı; yaşına gelince... yaşını kestirmek oldukça zordu, uyruğunu da. Zaten bunun pek de önemi yok. Onun, Hoffmann'ın bir eserinden fırlamış gerçek bir eksantrik ve hiç kuşkusuz, Quiquendone sakinleriyle gülünç bir tezat oluşturan, sıcakkanlı ve coşkulu, garip bir insan olduğunu bilmek yeterli. Kendine ve doktrinlerine sarsılmaz bir güveni vardı. Sürekli gülümseyen yüzü, başı dik, omuzları gevşek bir halde rahat ve özgürce yürüyüşü, kendinden emin bakışları, geniş burun delikleri, havayı derin derin soluyan büyük ağzıyla, insanların hoşu-

na giden bir adamdı. Hayat dolu, capcanlıydı; vücudunun her bir parçası birbiriyle uyumluydu; damarlarında cıva ve ayaklarının altında yüzlerce iğne varmış gibi kıpır kıpırdı. Bu yüzden yerinde duramaz, hızlı hızlı konuşur, gereğinden fazla el kol hareketi yapardı.

Bu Doktor Ox, bütün bir kenti aydınlatmanın masrafını karşılayacak kadar zengin miydi peki?

Bunca harcamayı üstlendiğine göre, muhtemelen öyleydi; bu yersiz soruya verebileceğimiz tek cevap bu.

Doktor Ox, Quiquendone'a beş ay önce, Gédéon Ygène adındaki, uzun, kara kuru, zayıf, kibirli, ama en az hocası kadar hayat dolu olan asistanıyla birlikte gelmişti.

Peki Doktor Ox neden kentin aydınlatılması için teklif sunmuş ve masrafları üstlenmişti? Neden özellikle kendi halinde yaşayıp giden Quiquendone'luları, bütün Flamanlar arasından bu Flamanları seçmişti; neden olağanüstü bir aydınlatma sisteminin sağlayacağı yararları onların kentine balışetmek istiyordu? Bu bahaneyle, *in anima vili** yoluyla, bazı büyük fizyolojik deneylere mi girişmek istiyordu? Ne yapmaya çalışıyordu bu tuhaf adam? Bunu bilemiyoruz, çünkü Doktor Ox'un, kendisine körü körüne itaat eden asistanı Ygène dışında sırdaşı yoktu.

Hiç olmazsa görünürde, Doktor Ox, buna büyük ihtiyaç duyan kentin aydınlatılması işini üstlenmişti; "özellikle geceleri" diyordu Komiser Passauf akıllıca. Böylece, aydınlatıcı gaz üretimi amacıyla bir fabrika inşa edilmişti. Gazometreler faaliyete geçmeye hazırdı ve kaldırımların altından geçen sevk boruları, kısa bir süre sonra kamu binalarında ve hatta ilerleme yanlısı belli bazı dostların özel konutlarında lamba şeklinde ışıyacaktı.

---

* Hayvanlar üzerinde yapılan bilimsel deneyler için kullanılan Latince deyim. (ç.n.)

Belediye başkanı sıfatıyla Van Tricasse, danışman sıfatıyla Niklausse ve bazı diğer ileri gelenler, bu modern aydınlatma sisteminin evlerine girmesine izin vermek gerektiğine inanıyorlardı.

Eğer okur unutmadıysa, danışman ve belediye başkanı arasında geçen bu uzun konuşma sırasında, kentin aydınlatılmasının taşkömürünün damıtılması sonucu üretilen bildiğimiz sıradan metanın yanmasıyla değil, hidrojen ve oksijenin karışımından oluşan daha yeni ve yirmi kat daha parlak okshidrik gazının kullanılmasıyla sağlanacağı dile getirilmişti.

Yetenekli bir kimyager ve dâhi bir fizikçi olan doktor, bu gazı, Mösyö Tessié du Motay'in sodyum manganat kullanımı üzerine kurulu yöntemini izleyerek değil, kendisinin icat ettiği ve yeni parçalardan oluşan bir pil yardımıyla, hafif asitlenmiş suyu ayrıştırarak, büyük miktarlarda ve ucuza üretebiliyordu. Böylece, bu iki gazı ayrı ayrı üretmek için ne pahalı maddelere, ne platine, ne karniye, ne yakıta ne de hassas aletlere ihtiyaç vardı. Elektrik akımı su dolu büyük kapların içinden geçiyor ve sıvı, oksijen ve hidrojen olarak, kendisini oluşturan iki maddeye ayrışıyordu. Oksijen bir yana; hidrojen, eski ortağının iki katı hacimle, öbür yana gidiyordu. Her iki gaz ayrı haznelerde toplanmaktaydı; bu önlemin alınması zorunluydu, çünkü karışımları alev alırsa, korkunç bir patlama meydana gelirdi. Sonra borular, onları ayrı ayrı, her türlü patlamayı önlemek amacıyla düzenlenecek çok sayıdaki beklere* ulaştıracaktı. İşte o zaman, dikkat çekecek kadar parlak, parlaklığı elektrik ışığınınkiyle yarışan –ki zaten herkes bilir, Casselmann'ın deneylerine göre, bin yüz yetmiş bir mumunkine eşit, ne bir eksik ne bir fazla– bir alev görülecekti.

---

* Bek: Havagazı lambasının ucu. (ç.n.)

Bu yüksek nitelikli bileşik sayesinde, Quiquendone kentinin görkemli bir aydınlatmaya kavuşacağı kesindi. Ancak, daha sonra anlaşılacağı gibi, Doktor Ox ve asistanı işin bu kısmıyla pek fazla ilgilenmiyorlardı.

Tam da Komiser Passauf'un, belediye başkanının evine büyük bir tantana koparark girdiği günün ertesinde, Gédéon Ygène ve Doktor Ox, fabrikanın ana binasının zemin katındaki ortak çalışma odalarında konuşuyorlardı.

– Pekâlâ, Ygène, pekâlâ! diye haykırdı Doktor Ox ellerini ovuşturarak. Dün verdiğimiz ziyafette onları gördünüz; tutkuların diriliği adına, süngersilerle ve mercansılar arasında orta yolu seçen şu soğukkanlı, iyi Quiquendone'luları! Tartışırken, davranışları ve sözleriyle birbirlerini kışkırtırken hallerini gördünüz! Şimdiden vücutça ve ruhça başkalaşıma uğramışlar! Üstelik her şey yeni başlıyor! Asıl yüksek doz uygulayacağımız zaman görün onları!

– Gerçekten efendim, diye cevap verdi Gédéon Ygène, işaretparmağının ucuyla sivri burnunu kaşıyarak, deney oldukça iyi başladı; eğer akış musluğunu dikkatlice kapamamış olsaydım, ne olurdu bilmiyorum.

– Şu avukat Schut'la Doktor Custos'u duydunuz mu? diye yeniden söze başladı Doktor Ox. Cümlenin kendisi hiç de kötücül değildi, ama bir Quiquendone'lunun ağzından çıktığı düşünülürse, Homeros'un kahramanlarının, kılıç çekmeden önce birbirlerine ettikleri hakaretler dizisi kadar etkiliydi. Ah şu Flamanlar! Bir gün onları ne hale getireceğimizi göreceksiniz!

– Onlardan nankörler yaratacağız, diye karşılık verdi Gédéon Ygène, insan ırkına hak ettiği değeri veren bir adam tavrıyla.

– Adam, sen de! dedi doktor, deneyimiz başarıya ulaşırsa, bize minnet duyup duymamalarının ne önemi var!

– Aklıma gelmişken, diye ekledi asistan, habis bir gülümsemeyle, solunum organlarında böylesi bir uyarı gerçekleş-

tirerek, ciğerlerinin işleyişindeki düzeni biraz bozarsak bu durum Quiquendone'un bu kibar sakinleri için kaygı verici olmaz mı?

– Boş ver, aldırma onlara, diye cevap verdi Doktor Ox. Bütün bunlar bilim uğruna yapılıyor. Eğer köpekler ya da kurbağalar diri açımı deneylerini reddetselerdi, nasıl karşılardınız bunu?

Kurbağa ve köpeklere danışılsaydı, bu hayvanların diri açımı uygulamalarına bazı itirazları olabilirdi; ama Doktor Ox bu konuda çürütülmez bir kanıt bulduğunu düşünüyor olmalıydı ki memnuniyetinin ifadesi olarak derinden iç geçirdi.

– Yine de efendim, haklısınız, diye cevap verdi Gédéon Ygène, ikna olmuş bir tavırla. Bu Quiquendone sakinlerinden daha iyisini bulamazdık.

– Bulamazdık, dedi doktor, her heceyi tek tek vurgulayarak.

– Bu kişilerin nabızlarını ölçtünüz mü?

– Yüz kere.

– Nabız ortalaması kaç olarak saptandı?

– Dakikada elli bile değil. Anlayın artık: Bir yüzyıldır arabacıların küfretmediği, birbirlerine sövüp saymadığı, atların kaçıp gitmediği, köpeklerin ısırmadığı, kedilerin tırmalamadığı, kısacası tartışmanın gölgesine bile rastlanmayan bir kent bu! Sulh ceza mahkemelerinin bile bütün bir yıl iş olmadığı için çalışmadığı bir kent! Sanatın da, işin de, hiç ama hiçbir şeyin coşku yaratmadığı bir kent! Yüz yıldır hiç tutanak tutulmamış, jandarmaların laf olsun diye ortalıkta dolaştığı bir kent! Üç yüz yıldır ne bir yumruğun ne de bir tokadın atıldığı bir kent! Bu böyle devam edemez, bütün bunları değiştireceğiz, anlıyorsunuz değil mi üstat Ygène?

– Çok iyi! Çok iyi! dedi asistan heyecanla. Peki, bu kentin havasını tahlil ettiniz mi efendim?

– Bu konuyu da unutmadım. Yetmiş dokuz birim azot ve yirmi dokuz birim oksijen, değişken miktarlarda karbonik asit ve su buharı. Bunlar alışılmış oranlar.*

– İyi, doktor, iyi, diye karşılık verdi Ygène. Büyük çaplı ve bizi kesin sonuca götürecek bir deney olacak.

– Ve eğer kesin sonuca götürürse, diye ekledi Doktor Ox, muzaffer bir edayla, dünyayı yeniden kuracağız!

* Burada havayı oluşturan temel gazların oranları yanlış verilmiş. Oranlar toplandığında da yanlış bir hesap ortaya çıkıyor. Hikâye bütünüyle kurmaca olduğundan, bu yanlışlıklar yazarın bilinçli tercihi olabilir. (ç.n.)

V

Belediye Başkanı ve Danışmanın Doktor Ox'u Ziyareti ve Daha Sonra Olanlar

Danışman Niklausse ve Belediye Başkanı Van Tricasse çalkantılı bir gecenin ne demek olduğunu sonunda öğrenmiş oldular. Doktor Ox'un evinde meydana gelen kaygı verici olay yüzünden bütün gece gözlerine uyku girmedi. Bu olay ne gibi sonuçlar doğuracaktı? Hayal bile edemiyorlardı. Alınması gereken bir karar olacak mıydı? Kendileri tarafından temsil edilen belediyenin yetkisini kullanmak zorunda kalacaklar mıydı? Böyle bir skandalın bir daha yaşanmaması için kararname yayımlanacak mıydı?

Bütün bu tereddütler uyuşuk bir yaradılışa sahip bu adamları allak bullak ediyordu. Bu yüzden, kentin iki ileri geleni, o akşam, ayrılmadan önce ertesi gün görüşmek üzere "karar" aldılar.

Ertesi gün, akşam yemeğinden önce, Belediye Başkanı Van Tricasse danışman Niklausse'un evine gitti. Arkadaşını daha sakin buldu. Kendisi de eski dengesine kavuşmuştu.

– Yeni bir şey var mı? diye sordu Van Tricasse.

– Dünden beri yeni bir şey yok, diye cevap verdi Niklausse.

– Peki, ya Doktor Dominique Custos?

– Ne ondan, ne avukat André Schut'tan konuşulduğunu duydum.

Üç satır tutabilecek ve aktarmanın gereksiz olduğu bir saatlik bir konuşmanın ardından, danışman ve belediye başkanı, çaktırmadan birkaç aydınlatıcı bilgi alabilmek amacıyla Doktor Ox'u ziyaret etmeyi kararlaştırdılar.

Bütün alışkanlıklarının tersine, karar alır almaz, kentin bu iki ileri geleni, görevlerini bir an önce yerine getirmek için harekete geçtiler. Evden ayrıldılar ve Doktor Ox'un kentin dışında, Oudenaarde kapısının, tam da kulesi yıkılmak üzere olan kapının yakınında bulunan fabrikasına yöneldiler.

Belediye başkanı ve danışman, birbirlerinin koluna girmemişlerdi, ama *passibus oequis**, saniyede ancak on üç parmak** ilerlemelerini sağlayan yavaş ve törensel adımlarla yürüyorlardı. Zaten, çok eskilerden beri, Quiquendone sokaklarında kimsenin koştuğunu görmemiş yurttaşların da olağan yürüyüşü buydu.

Ara sıra, sakin ve sessiz bir kavşakta, dingin bir sokak köşesinde, kentin iki ileri geleni, insanları selamlamak üzere duruyorlardı.

– Merhaba sayın belediye başkanı, diyordu biri.

– Merhaba dostum, diye cevap veriyordu Van Tricasse.

– Yeni bir şey var mı, sayın danışman? diye soruyordu diğeri.

– Hiçbir şey yok, diye karşılık veriyordu Niklausse.

Ama kimi şaşkın tavırlardan, kimi sorgulayıcı bakışlardan, bir gün önce meydana gelen ağız dalaşının kentte duyulduğunu kestirmek zor değildi. Sadece Van Tricasse'ın gittiği yöne bakarak, Quiquendone'luların en kaz kafalısı bile, belediye başkanının bazı önemli girişimlerde bulunacağını anlayabilirdi. Custos ve Schut olayı bütün zihinleri

---

* (Lat.) Birbirine denk olmayan adımlarla. (ç.n.)

** Özgün metinde *pouce*. Eski bir uzunluk ölçüsü. (ç.n.)

meşgul ediyordu, ama birinden ya da ötekinden yana tavır alınamıyordu henüz. Sonuçta, bu avukat ve bu doktor, saygı duyulan iki kişiydi. Dava vekilleri ve mübaşirlerin yalnızca göstermelik olarak var olduğu bir kentte savunma yapma fırsatını asla elde edememiş olan avukat Schut, doğal olarak hiçbir zaman dava kaybetmemişti. Doktor Custos, bu saygıdeğer pratisyen hekimse, meslektaşları misali, her türlü hastalıktan mustarip hastaları iyileştiriyordu; tabii ölenler dışında. Bazı ülkelerin bütün tıp kurumlarının bütün üyelerinin edindiği can sıkıcı bir alışkanlık.

Oudenaarde kapısına vardıklarında, danışman ve belediye başkanı, kulenin üstlerine yıkılma tehlikesini düşünerek, ihtiyatla açıktan geçip, kuleyi dikkatle incelediler.

– Bence yıkılacak, dedi Van Tricasse.

– Bence de, diye cevap verdi Niklausse.

– Payandalarla sağlamlaştırmazsak, diye ekledi Van Tricasse. Ama sağlamlaştırmak gerekli mi acaba? İşte sorun burada.

– Gerçekten de asıl sorun bu, diye karşılık verdi Niklausse.

Birkaç dakika sonra, fabrikanın kapısına ulaştılar.

"Doktor Ox müsait mi acaba?" diye sordular.

Doktor Ox, kentin ileri gelen yetkilileriyle görüşmek için her zaman müsaitti; dolayısıyla bizimkiler hemen ünlü fizyolojistin odasına alındılar.

Kentin iki ileri geleni belki de tam bir saat doktorun gelmesini bekledi. En azından bu kadar beklediklerini varsaymak yerinde olur, çünkü belediye başkanı arkadaşı gibi, oldukça sabırsız görünüyordu; hayatında hiç böyle bir şey başına gelmemişti.

Doktor Ox nihayet odaya girdi ve ilk iş olarak, bu beyleri beklettiği için özür diledi; ama onaylanacak bir gazometre planı ve onarılacak bir bağlantı kolu söz konusuydu.

Neyse ki her şey yolundaydı! Oksijen boruları şimdiden döşenmişti. Bir iki ay içinde, kent görkemli bir aydınlatmayla donanacaktı. Kentin iki ileri geleni doktorun odasına kadar gelen boruların ağızlarını şimdi bile görebilirlerdi.

Sonra doktor, kendisini belediye başkanı ve danışmanı odasında kabul etme onuruna eriştiren nedeni öğrenmek istedi.

"Sizi görmek, doktor, sizi görmek," diye cevapladı Van Tricasse. "Uzun zamandır bu zevkten mahrum kalmıştık. Sevgili Quiquendone'umuzda pek fazla dışarı çıkmıyoruz. Çıktığımızda da, ağır ağır yürüyoruz. Bu düzeni bozacak herhangi bir şey olmazsa, ne mutlu..."

Niklausse dostuna bakıyordu. Dostu, hiçbir zaman bu kadar uzun konuşmamıştı – en azından, zaman kaybetmeden ve cümleleri arasında uzun molalar vermeden. Ona öyle geliyordu ki, Van Tricasse, alışılmışın dışında bir konuşkanlık sergiliyordu. Niklausse'un kendisi bile, konuşmak için dayanılmaz bir istek duyuyordu.

Doktor Ox'a gelince, kurnaz bakışlarla, dikkatlice belediye başkanını inceliyordu.

Güzel bir koltuğa rahatça yerleşmeden asla konuşmayan Van Tricasse, bu defa ayağa kalkmıştı. Mizacıyla taban tabana zıt ne tür bir aşırı coşku sarmıştı içini o anda, bilmiyorum. Henüz el kol hareketlerine başlamamış olsa da, belli ki yakında o da gerçekleşecekti. Danışman, baldırlarını ovuşturuyor, derin derin soluk alıyordu. Bakışları yavaş yavaş bir canlılık kazanmaktaydı; eğer ihtiyacı olursa, ne olursa olsun sadık dostu belediye başkanını desteklemeye "kararlı"ydı.

Van Tricasse, ayağa kalkmış, birkaç adım atmış, yeniden doktorun karşısındaki yerine dönmüştü.

– Peki kaç ay içinde, diye sordu, hafifçe vurgulu bir tonda, sizce, kaç ay içinde çalışmalarınız sonuçlanır?

– Üç ya da dört ay içinde, sayın belediye başkanı, diye cevap verdi Doktor Ox.

– Üç ya da dört ay, oldukça uzun bir süre! dedi Van Tricasse.

– Hem de çok uzun! diye ekledi, yerinde duramayan ve kendisi de ayağa fırlayan Niklausse.

– İşlerimizi tamamlayabilmemiz için bu süre bize gerekli, diye karşılık verdi doktor. Quiquendone'lular arasından seçmek zorunda kaldığımız işçiler pek eli çabuk değiller.

– Nasıl eli çabuk değiller! diye haykırdı belediye başkanı; bu sözleri kişisel bir hakaret gibi algılamışa benziyordu.

– Hayır, Sayın Belediye Başkanı, dedi Doktor Ox üsteleyerek. Fransız bir işçi, bir günde, sizin on yurttaşınızın yaptığı işi yapar. Biliyorsunuz, bunlar katıksız Flamanlar!..

– Flamanlar! diye haykırdı danışman Niklausse, yumruklarını sıkarak. Hangi anlamda beyefendi, bu sözcüğü hangi anlamda kullanıyorsunuz?

– Aman canım, herkesin kullandığı... kibar anlamında, diye gülümseyerek cevap verdi doktor.

– Baksanıza beyefendi! dedi belediye başkanı, odayı bir uçtan bir uca arşınlayarak, bu imalı sözlerden hoşlanmıyorum. Quiquendone işçileri, dünyanın diğer bütün kentlerinin işçileri kadar değerlidir, biliyor musunuz, ne Paris'ten ne de Londra'dan örnek aramamıza gerek yok! Sizi ilgilendiren işlere gelince, bunların uygulamasının çabuklaştırılmasını rica ediyorum sizden. Yollarımızın kaldırımları, sevk borularınızın yerleştirilmesi amacıyla söküldü ve bu durum trafik için sorun oluşturuyor. Tüccarlar er geç şikâyet etmeye başlayacak ve ben sorumlu yönetici olarak, fazlasıyla haklı gerekçeleri olan bu sitemlere maruz kalmak istemiyorum!

Ne yürekli bir belediye başkanı! Ticaretten, trafikten söz ediyordu; alışık olmadığı bu sözcükler dudaklarını uçuklatmıyor muydu? Ne oluyordu ona böyle?

– Zaten, diye ekledi Niklausse, kent uzun bir süre daha aydınlatmadan yoksun kalamaz.

– Oysa, dedi doktor, sekiz ya da dokuz yüz yıldır bekleyen bir kent bu...

– Alın size bir sebep daha, diye cevap verdi belediye başkanı, heceleri vurgulayarak. Zaman sana uymuyorsa sen zamana uy! Gelişme devam ediyor ve biz geride kalmak istemiyoruz! Bir aydan önce, yollarınızın aydınlatılmasını istiyoruz ya da her gecikilen gün için yüklü bir tazminat ödersiniz! Ya karanlıkta bir kargaşa çıkarsa ne olur, düşündünüz mü?

– Şüphesiz, diye haykırdı Niklausse, bir Flamanı tutuşturmak için tek bir kıvılcım yeterli. Flaman, alevdir!*

– Bu konuda, dedi belediye başkanı, dostunun sözünü keserek, belediye zabıtasının şefi Komiser Passauf, dün akşam sizin salonunuzda bir tartışmanın geçtiğini iletti bize Doktor Bey. Bunun politik bir tartışma olduğunda yanılıyor mu yoksa?

– Hiç de değil, Sayın Belediye Başkanı, diye cevap verdi hoşnutlukla iç geçirdiğini saklamakta zorlanan Doktor Ox.

– Peki Doktor Dominique Custos'la avukat André Schut arasında bir ağız dalaşı gerçekleşti mi?

– Evet, sayın danışman, ancak birbirlerine karşı kullandıkları ifadeler hiç de kaygı verici değildi.

– Kaygı verici değilmiş! diye haykırdı belediye başkanı, birinin bir diğerine, sözlerinin nereye varacağını düşünmediğini söylemesinde kaygı duyulacak bir şey görmüyorsunuz, öyle mi! Ama siz hangi çamurdan yoğrulmuşsunuz beyefendi? Quiquendone'da son derece üzücü sonuçların ortaya çıkması için daha fazlasına ihtiyaç olmadığını bilmiyor musunuz? Fakat beyefendi, siz ya da bir başkası benimle bu şekilde konuşmakta sakınca görmeseydi...

– Ve benimle de!.. diye ekledi danışman Niklausse.

Tehditkâr bir tonda bu sözleri söyleyen iki hatırlı zat,

---

* *Flamme* alev anlamına gelir. Flaman'la *flamme* arasındaki ses benzerliği kullanılıyor. (ç.n.)

kollarını kavuşturmuş, saçları diken diken olmuş, Doktor Ox'a dik dik bakıyorlardı; bırakın tek bir hareketini, kendilerince ters bir niyet ifade eden bir bakışı bile, Doktor Ox'a saldırmaları için yeterliydi.

Ama doktor istifini bozmadı.

"Her halükârda, beyefendi," diye yeniden söze başladı belediye başkanı, "evinizde olup bitenin sorumluluğu size aittir. Ben bu kentin huzurunun teminatıyım ve bu huzurun bozulmasını istemiyorum. Dün yaşanan olaylar bir daha tekrarlanmamalı, yoksa görevimi yapmak zorunda kalırım, beyefendi. Anladınız mı? Cevap versenize, beyefendi!"

Bu konuşma sırasında, aşırı derecede heyecanlanan belediye başkanının sesi, öfkeli bir tonda çıkmaya başlamıştı. Saygıdeğer Van Tricasse oldukça kızgındı ve kesinlikle, söyledikleri dışarıdan duyulmuş olmalıydı. Nihayet, doktorun kendi kışkırtmalarına cevap vermemesi üzerine, öfkeden gözü dönmüş bir halde:

"Gelin, Niklausse," dedi.

Ve kapıyı evi sarsan bir şiddetle çarparak, danışmanı peşi sıra sürükledi.

Bu iki saygıdeğer insan kent dışında yirmi adım kadar attıktan sonra, yavaş yavaş sakinleşti. Yürüyüşleri yavaşladı, tavırları değişti. Yüzlerindeki ateş söndü. Renkleri kırmızıdan tekrar pembeye dönüştü.

Fabrikayı terk ettikten bir çeyrek saat sonra, Van Tricasse danışman Niklausse'a usulca şöyle diyordu:

"Ne kibar bir adam şu Doktor Ox! Onu her zaman büyük bir zevkle ziyaret edeceğim."

VI

Frantz Niklausse ve Suzel van Tricasse Gelecekle İlgili Planlar Yapıyorlar

Okurlarımız, belediye başkanının Bayan Suzel adında bir kızı olduğunu biliyor. Ama, ne kadar kavrayışlı olurlarsa olsunlar, danışman Niklausse'un da Bay Frantz adında bir oğlu olduğunu tahmin edemezlerdi. Diyelim ki tahmin ettiler, yine de Frantz'ın Suzel'in nişanlısı olabileceğini düşünmelerine yol açacak hiçbir ipucu yoktu ortada. Hemen eklemeliyiz ki, bu iki genç insan birbirleri için yaratılmışlardı ve birbirlerini, Quiquendone'da nasıl sevilirse, öyle seviyorlardı.

Bu istisnai kentte, genç kalplerin çarpmadığını düşünmek yanlış olur. Sadece belli bir yavaşlıkta çarpıyorlardı. Dünyanın bütün diğer kentlerindeki gibi orada da evleniliyordu, ama uzun bir süre bekledikten sonra. Bu ürkütücü ilişkilere girmeden önce, nişanlılar birbirlerini incelemek istiyorlardı ve bunun için gerekli araştırmalar, aynı kolejdeki gibi, en az on yıl sürüyordu. Bu süreden önce "onay almak" nadirdi.

Evet, on yıl! On yıl boyunca birbirlerinin kalplerini fethetmeye çalışıyorlardı. Birine bir yaşam boyu bağlanmak söz konusu olduğunda, bu süreye gerçekten uzun denilebilir mi? Mühendis ya da doktor, avukat ya da valilik danışmanı

olabilmek için on yıl eğitim görülsün de, biriyle evlenmek için onunla ilgili gerekli bilgileri edinmek bundan daha az zaman alsın ha! Bu durum kabul edilecek şey değil, olaya denge ya da mantık meselesi olarak bakarsak, Quiquendone'lular araştırmalarını böylesine uzatmakta bizce haklılar. İnsanların başına buyruk yaşadığı ve ateşli olduğu diğer kentlerde birkaç ay içinde gerçekleşen evlilikler görüldüğünde, omuz silkmeli ve oğulları koleje, kızlarıysa Quiquendone yurduna göndermekte acele etmeli.

Yarım yüzyıldır, iki yıl içinde gerçekleşen yalnızca bir evlilik görülmüştü ve o da az kalsın bozulacaktı!

Frantz Niklausse da Suzel van Tricasse'ı seviyordu, ancak sessiz sedasız, dingin bir şekilde, sevilen nesneye kavuşmak için önünde on yıl varken nasıl sevilirse, işte öyle. Haftada bir kez ve kararlaştırılmış bir saatte, Frantz Suzel'i alıp, Vaar kıyılarına götürüyordu. Oltasını her zaman yanında getirmeye özen gösteriyordu ve Suzel de, o güzelim parmaklarıyla en inanılmaz çiçekleri işlediği kanaviçesini almayı kesinlikle unutmuyordu.

Burada, Frantz'ın, yirmi iki yaşında, yüzünde hafif ayva tüyleri olan ve nihayet sesi bir oktavdan diğerine henüz inmiş genç bir adam olduğunu belirtelim.

Suzel ise pembe beyaz bir kızdı. On yedi yaşındaydı ve oltayla balık tutmaktan hiç de nefret etmiyordu. Yine de, insanı küçük bir tekir balığıyla kurnazca mücadele etmek zorunda bırakan bu meşguliyet ona komik geliyordu. Ama Frantz, yaradılışına uygun bu eğlenceli işi seviyordu. Olunabilecek kadar sabırlı, dalgın bir gözle mantar tıpanın suyun üzerinde oynamasını izlemekten zevk alarak bekliyordu ve altı saatlik bir sürenin ardından, ona acıyan çekingen bir tekir kendisini tutmasına izin verince mutlu oluyor, ama coşkusunu bastırmayı becerebiliyordu.

O gün de, iki yavuklu, hatta iki nişanlı da diyebiliriz, yeşillere bürünmüş kıyıda oturuyorlardı. Berrak Vaar, onların

birkaç adım altında çağıldıyordu. Suzel, gevşek gevşek kanaviçesini işliyor; Frantz oltasını soldan sağa geçiriyor ve ardından akıntının etkisiyle bu kez sağdan sola kaymasına izin veriyordu. Tekirler suda, tıpanın etrafında birbiriyle kesişen oynak halkalar oluştururken, olta iğnesi daha altta, boşta geziniyordu.

Ara sıra:

– Galiba vuruyor, Suzel, diyordu Frantz, gözlerini genç kıza çevirmeden.

– Sahi mi, Frantz? diye karşılık veriyordu Suzel, işini bir süreliğine ihmal ederek; bir yandan da heyecanla nişanlısının oltasını gözlüyordu.

– Değilmiş, diye devam ediyordu Frantz. Küçük bir hareket hissettiğimi sanmıştım. Yanılmışım.

– Sonunda yakalanacak, Frantz, diye cevap veriyordu Suzel, pürüzsüz ve yumuşak sesiyle. Ama oltayı zamanında "çekmeyi" unutmayın. Hep birkaç saniye gecikiyorsunuz ve tekir kaçmak için bu fırsattan faydalanıyor.

– Oltamı tutmak ister miydiniz, Suzel?

– Seve seve, Frantz.

– Öyleyse siz de bana kanaviçenizi verin. Bakalım, iğne işinde, oltada olduğumdan daha becerikli olabilecek miyim?

Genç kız titreyen elleriyle oltayı alıyor, genç adamsa iğneyi kanaviçenin ilmikleri arasında dolaştırıyordu. Ve saatler boyunca, böyle usul usul konuşuyorlardı; mantar suyun üzerinde oynayınca da kalpleri hızlı hızlı çarpmaya başlıyordu. Ah! Yan yana oturarak nehrin çağıltısını dinledikleri bu güzel saatleri unutmaları mümkün müydü?

O gün, güneş çoktan ufuk çizgisine yaklaşmış ve Suzel ile Frantz'ın bütün ustalıklarına karşın, balık "oltaya takılmamıştı". Tekirler hiç merhamet göstermemişlerdi; üstelik kendilerine kin besleyemeyecek kadar hak bilir olan bu genç insanlarla alay ediyorlardı.

– Başka sefere daha mutlu olacağız Frantz, dedi Suzel, genç balıkçı hâlâ bakir olan olta iğnesini köknar tahtasına sokarken.

– Umalım ki öyle olsun Suzel, diye cevap verdi Frantz.

Sonra, yan yana yürüyerek, tek bir kelime etmeden, önlerinde uzanan gölgeleri kadar sessiz, evin yolunu tuttular. Batan güneşin eğik ışınları altında, Suzel kendini kocaman görüyordu; Frantz ise, aynı elinde tuttuğu uzun olta gibi incecik duruyordu.

Nihayet belediye başkanının evine vardılar. Yeşil ot tutamları parlak kaldırımları çevreliyordu. İyi ki yolunmadan korunmuşlardı, böylece sokağın üstünde bir örtü gibi duruyor ve ayak seslerinin gürültüsünü emiyorlardı.

Kapı açılacağı sırada, Frantz nişanlısına şöyle söyleme gereğini hissetti:

– Biliyorsunuz Suzel, büyük gün yaklaşıyor.

– Yaklaşıyor gerçekten Frantz! diye cevap verdi genç kız, gözkapaklarını indirerek.

– Evet, dedi Frantz, beş ya da altı yıl içinde...

– Hoşça kalın Frantz, dedi Suzel.

– Hoşça kalın Suzel, diye karşılık verdi Frantz.

Ve kapı kapanınca, genç adam, düzenli ve sakin adımlarla danışman Niklausse'un evinin yolunu tuttu.

VII

Andante'ler Allegro'lara** ve Allegro'lar Vivace'lere*** Dönüşüyor*

Avukat Schut ve Doktor Custos arasındaki tartışmanın yol açtığı heyecan artık yatışmıştı. Olayın arkası gelmedi. Yani, Quiquendone'un her zamanki uyuşukluğuna tekrar kavuştuğu ve bu açıklanması zor olayın bir anlık bir karışıklıktan başka bir şey olmadığı sanılabilirdi.

Bu sırada, kentin belli başlı binalarına okshidrik gazı taşıyacak olan boru sistemi hızla hayata geçiriliyordu. Ana borular ve bağlantıları, Quiquendone kaldırımlarının altından giderek dört bir yana yayılıyordu. Ancak henüz bekler eksikti, üretimleri çok ince işçilik gerektirdiği için, onları dışarıda yaptırmak zorunlu olmuştu. Doktor Ox koşuşturup duruyordu; asistanı Ygène ve o, işçileri sıkıştırarak, gazometrenin hassas parçalarını tamamlayarak, güçlü bir elektrik akımı etkisiyle suyu ayrıştıran devasa pilleri gece gündüz besleyerek sürekli çalışıyorlar, bir saniyeyi bile boşa harcamıyorlardı. Evet! Boru sistemi tamamlanmamış olsa da, doktor gazını şimdiden üretiyordu; aramızda kalsın,

* Ilımlı ağırlıkta, aheste. (ç.n.)

** Çabuk ve hareketli bir tempo. (ç.n.)

*** Canlı ve ateşli (*allegro*'dan daha canlı) tarzda. (ç.n.)

bu tuhaf bir durumdu. Ama pek yakında –en azından öyle umut etmek yerinde olurdu–, pek yakında Doktor Ox, kentin tiyatro salonunda yeni aydınlatma sisteminin görkemli yanlarını gözler önüne serecekti.

Quiquendone'un, iç ve dış düzenlemesi bütün üslupları çağrıştıran, inan olsun ki, güzel bir tiyatro binası vardı. Yarım daire biçiminde kemerli kapıları, sivri kemer biçiminde pencereleri, alevli Gotik* üslubunda gülbezekleri ve çılgın çan kuleleriyle, hem Bizans hem Roma hem Gotik hem de Rönesans üslubuna sahipti; yani kısacası, yarı Parthenon yarı Paris'teki Grand Café'yi andıran, bütün tarzların karma bir örneği denilebilirdi bu yapı için; yapımına 1175'te Belediye Başkanı Ludwig van Tricasse zamanında başlandığı ve ancak 1837'de, Belediye Başkanı Natalis van Tricasse zamanında tamamlandığı düşünülürse, bu durumun pek de şaşırtıcı olmadığı görülür. Yapının inşası yedi yüz yıl sürmüş ve sırayla her çağın mimari üslubuna ayak uydurulmuştu. Ne önemi var! Sonuçta, Roma tarzı direkleriyle Bizans tarzı tonozlarının, okshidrik gazı aydınlatmasıyla fazla aykırı düşmeyeceği güzel bir yapıydı bu.

Quiquendone tiyatrosunda her şeyden biraz sergilenmekteydi, özellikle de opera ve operakomik. Ama, bölümlerde öyle değişiklikler söz konusuydu ki, besteciler eserlerini tanımakta güçlük çekiyorlardı.

Gerçekten de, Quiquendone'da hiçbir şey hızlı yapılmadığı için, tiyatro eserleri de Quiquendone'luların mizacına uyum sağlamak zorunda kalmıştı. Tiyatronun kapıları her zaman dörtte açılır ve onda kapanırdı; bu altı saat boyunca iki perdeden daha fazla oynandığı görülmemişti. *Şeytan Robert, Huguenot'lar* ya da *Wilhelm Tell,* genel-

* Flamboyand üslup olarak da bilinir. 1370'ten on altıncı yüzyıla değin süren Fransız geç Gotik mimarisini nitelemek amacıyla on dokuzuncu yüzyıl başlannda Arcisse de Caumont tarafından kullanılan terimdir. (ç.n.)

likle üç gecede ancak oynanabiliyordu; bu başyapıtların yorumundaki yavaşlığı varın siz düşünün. *Vivace*'ler *adagio** misali oyalanıyordu Quiquendone tiyatrosunda. *Allegro*'lar bir türlü bitmek bilmiyordu. Otuz ikilik notalar başka hiçbir ülkede tam nota değerinde değildi. Quiquendone'luların beğenisine ayak uyduran en hızlı *roulade*'lar** bir ilahi gibi uzayıp gidiyordu. Dermansız *tremolo*'lar***, *dilettanti*'lerin**** kulaklarını tırmalamamak için, iyice yavaşlıyor, uzadıkça uzuyordu. Bir örnekle özetlemek gerekirse, oyuncu canla başla oynasa bile, Figaro'nun hızlı temposu, *Sevil Berberi*'nin birinci perdesinin girişinde, metronomda otuz üçü gösteriyor ve elli sekiz dakika sürüyordu – o da sanatçı rolünü coşkuyla oynadığında.

Tabii ki, dışarıdan gelen sanatçılar bu usule uymak zorundaydılar; ama iyi ücret aldıklarından, hiç şikâyet etmiyor ve *allegro*'larda dakikada sekiz ölçüden fazla vuruş yapmayan orkestra şefinin bagetine sadakatle ayak uyduruyorlardı.

Quiquendone seyircilerini yormadan, onları kendilerine hayran bırakan bu sanatçılar, ne alkış alıyorlardı ama! Bütün eller uzun aralıklarla birbirine vuruyor ve gazeteler bu haberi *çılgın alkışlar* diye veriyordu; bir, hatta iki kere şaşkınlıktan donakalan salon, bravo sesleriyle yıkılmadıysa –ki bu on ikinci yüzyılda olmuştu–, bunun nedeni on ikinci yüzyılda müteahhitlerin çimento ve taştan çalmıyor olmasıydı!

Zaten, tiyatro Flamanların bu coşkulu yaradılışlarını daha da körüklememek için, perdelerini haftada bir kere açıyordu; bu da sanatçılara, rolleri üzerinde çokça kafa yorma, seyircilere de tiyatro sanatının başyapıtlarının bütün güzelliklerini daha uzun bir sürede içlerine sindirme fırsatını veriyordu.

---

* Ağır ve gösterişli, tutumlu bir anlatımdaki tempo. (ç.n.)

** Bazı on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl operalarında yer alan, tek hecede birkaç sesin geçtiği aşırı süslü koloratura pasajlar. (ç.n.)

*** Sesin kesintili ya da kesintisiz sürekli tekrarı. (ç.n.)

**** İtalyanca "sanatseverler" anlamında. (ç.n.)

Uzun zamandır, işler böylece sürüp gidiyordu. Yabancı sanatçılar, başka sahnelerde yaşadıkları yorgunlukları üstlerinden atıp dinlenmek istediklerinde, Quiquendone tiyatrosunun yöneticisiyle bir anlaşma imzalamayı âdet edinmişlerdi ve hiçbir şey bu köklü gelenekleri değiştireceğe benzemiyordu, ta ki Schut-Custos sorunundan on beş gün sonra, beklenmedik bir olayın halk arasında beklenmedik yeni bir kargaşa yaratmasına kadar.

Günlerden cumartesiydi, yani opera günü. Tahmin edilebileceği gibi yeni aydınlatmanın açılışı söz konusu değildi henüz. Hayır, borular salona kadar gelmişti, ama daha önce belirtilen nedenden ötürü bekler hâlâ yerleştirilmemişti; avizenin mumları, tiyatroyu dolduran çok sayıdaki seyirciyi her zamanki yumuşak ışıklarıyla aydınlatıyordu. Kapılar, öğleden sonra saat birde halka açılmış, saat dörtte, salon yarı yarıya dolmuştu. Eczacı Josse Liefrinck'in Saint-Ernuph Meydanı'nın ucundaki dükkânının önüne kadar uzanan bir kuyruk oluşmuştu. Bu sabırsızlık, iyi bir gösteri olacağı duygusunu uyandırıyordu.

– Bu gece tiyatroya gidecek misiniz? diye sormuştu o sabah danışman belediye başkanına.

– Kaçırır mıyım, diye cevap verdi Van Tricasse, hem Bayan Van Tricasse'ı, kızımız Suzel'i ve sevgili Tatanémance'ımızı da götüreceğim. Hepsi de kaliteli müziğe bayılır.

– Küçükhanım Suzel de gelecek mi? diye sordu danışman.

– Şüphesiz, Niklausse.

– Öyleyse, oğlum Frantz, kuyruğun en önündekilerden biri olacaktır, dedi Niklausse.

– Yaman bir oğlan şu Niklausse, diye karşılık verdi bilgiççe belediye başkanı, çabuk ateşlenen biri. Bu genç adama göz kulak olmak gerek.

– Seviyor, Van Tricasse, sizin güzeller güzeli Suzel'inizi seviyor.

– İyi ya Niklausse! Onunla evlenecek işte. Bu evliliğin gerçekleşmesine karar verdiğimize göre, daha ne isteyebilir?

– Hiçbir şey istemiyor, Van Tricasse, hiçbir şey istemiyor bu sevgili çocuk! Ama –daha fazla konuşmak istemiyorum– bilet alan sonuncu kişi olmayacaktır.

– Ah! Tez canlı ve ateşli gençlik! diye sözünü sürdürdü belediye başkanı, geçmişine gülümseyerek. Biz de böyleydik, değerli danışmanım! Biz de sevdik! Zamanında biz de kuyruklara girdik! Akşama görüşmek üzere öyleyse! Bu arada, bu Fioravanti büyük bir sanatçı, biliyor musunuz? Kentimizde öyle bir karşılandı ki! Quiquendone'da aldığı alkışı uzun süre unutamayacaktır.

Söz konusu olan, virtüözlük yeteneği, mükemmel tekniği ve sıcacık sesiyle, kent müzikseverlerinde gerçek bir coşku yaratan ünlü tenor Fioravanti'ydi.

Üç haftadır, *Huguenot'lar* operasında büyük başarılar elde etmişti Fioravanti. Quiquendone'luların beğenisine uygun bir tarzda yorumlanan birinci perde sayesinde, ayın ilk haftasının suaresinde salon tamamen dolmuştu. Bitmez tükenmez *andante*'lerle uzayan ikinci haftanın suaresinde de ünlü operacı uzun uzun alkışlanmıştı. Meyerbeer'in başyapıtının üçüncü perdesinde başarı daha da büyüktü. Şimdi sıra dördüncü perdedeydi. Ama, o gece gerçekleşecek olan bu dördüncü perde, sabırsız bir seyirci grubu önünde oynanacaktı. Ah! Raoul ve Valentine'in bu düeti, olabildiğince yanık bir havayla söylenen iki sesli bu aşk şarkısı, hepsi de yavaşça, özet halinde, sonu gelmez bir biçimde yorumlanan *crescendo*'ların,* *stringendo*'ların**, *presto*'ların***,

---

* Sesin gürlüğünün artmasını belirleyen terim. (ç.n.)

** Hızı artırarak. (ç.n.)

*** Hızlı, çevik. (ç.n.)

più crescendo*'ların yer aldığı bu *stretto*!** Aman Tanrım! Ne ihtişam!

Bu nedenle, saat dörtte, salon yükünü almış; localar, orkestra çukuru ve parter dolup taşıyordu. Belediye Başkanı Van Tricasse, Küçükhanım Van Tricasse, Bayan Van Tricasse ve elma yeşili şapkasıyla sevgili Tatanémance sahne önünde yerlerini almışlardı. Danışman Niklausse ve ailesi de –âşık Frantz'ı unutmamak gerek–, onlardan fazla uzakta değildi. Ayrıca Doktor Custos'un, avukat Schut'un, Başyargıç D'Honoré Syntax'ın, sigorta şirketi yöneticisi Soutman'ın (Norbert), Alman müziği tutkunu ve kendisi de biraz virtüöz olan büyük bankacı Collaert'in, tahsildar Rupp'un, Akademi'nin yöneticisi Jérôme Resh'in, asayiş komiserinin ve okurun sabrını taşırmadan adlarını sıralamamızın mümkün olmadığı daha birçok kent ileri geleninin de aileleri oradaydı.

Genellikle, perdenin açılmasını beklerken, Quiquendone'lular sessiz olurlardı. Kimi gazetesini okur, kimi alçak sesle konuşur, kimi gürültüsüzce ve acele etmeden yerine geçer, kimi de koridorlardaki cazip güzellikleri kısık gözlerle incelerdi.

Ama o akşam, perde açılmadan önce, dikkatli biri salonda alışılmadık bir hareketliliğin hüküm sürdüğünü görebilirdi. Asla kımıldamayan insanların kımıldadığı görülüyordu. Hanımların yelpazeleri anormal bir hızla hareket ediyordu. Bütün bu insanlar, sanki daha canlı bir havayı içlerine çekiyorlardı. Daha derin nefes alıyorlardı. Benzetmek gerekirse, neredeyse avizenin salona alışılmadık bir parıltı yayan alevleriyle eşit parlaklıkta bazı bakışlar göze çarpıyordu. Gerçekten de, aydınlatmada hiçbir artırma olmamasına rağmen, salonda görüş daha netti. Ah! Bir de Doktor Ox'un yeni aygıtları faaliyete geçseydi! Ama henüz faaliyette değildiler.

---

* Daha. (ç.n.)

** Özellikle konçertant eserlerde ya da opera finallerinde etkili, parlak, partilerin çok yoğunlaştığı, temponun hızlandığı bitiş pasajı. (ç.n.)

Nihayet, orkestra eksiksiz olarak yerini aldı. Başkemancı meslektaşlarına basit bir *la* sesi vermek için nota sehpaları arasında gezindi. Telli çalgılar, üflemeli çalgılar, vurmalı çalgılar aralarında uyum sağladılar. Artık, orkestra şefi başlama komutunu vermek için yalnızca zilin sesini bekliyor.

Zil çaldı. Dördüncü perde başlıyor. Giriş *allegro appassionato*'su* alışıldığı üzere, ünlü Meyerbeer'i yerinden sıçratacak ve Quiquendone'lu *dilettanti*'lerin bütün görkemini takdir edecekleri, görkemli bir yavaşlıkla çalındı.

Ancak, kısa bir süre sonra, orkestra şefi icracılarını yönetemediğini hissetti. Her zaman son derece uysal ve sakin olan bu insanları zapt etmekte zorluk çekiyordu. Üflemeli çalgılar, bölümleri giderek hızlandırma eğilimindeydiler ve ciddi bir biçimde frenlenmeleri gerekiyordu; aksi takdirde telli çalgıların önüne geçeceklerdi; bu da uyum açısından, istenmeyen sonuçlara yol açabilirdi. Fagotta, eczacı Josse Liefrinck'in çok terbiyeli bir genç adam olan oğlu bile bu havaya kaptırmıştı kendini.

Bu sırada, Valentine resitatifine** başladı:

Yalnızım evimde...

Ama acele ediyordu. Orkestra şefi ve müzisyenler –belki de farkında olmadan–, on iki-sekizlikte olması gerektiği gibi, yavaş çalınması gereken *cantabile*'sinde*** onu izliyorlardı. Raoul dipteki kapıda göründüğünde, Valentine'in ona doğru yöneldiği anla, onu *yandaki* odaya sakladığı an arasında on beş dakika bile geçmemişti. Oysa ki, daha önceleri, Quiquendone tiyatro geleneğine göre, otuz yedi ölçülük bu resitatif, tamı tamına otuz yedi dakika sürüyordu.

---

* Tutkulu bir çabuklukta. (ç.n.)

** Opera, oratoryo, kantat gibi yapıtlarda konuşur gibi söylenen bölümler. (ç.n.)

*** Şarkı söylercesine. (ç.n.)

Saint-Bris, Nevers, Cavannes ve Katolik derebeyleri belki de biraz çabuk sahneye girdiler. Besteciye göre bu partisyon *allegro pomposo** olmalıydı. Orkestra ve derebeyleri *allegro*'da başarılıydılar ama *pomposo* için böyle bir şey söylemek mümkün değildi. Parçanın bütününde, komplonun ve hançerlerin kutsanışının ustaca ele alındığı eserde, *allegro*'yu, kuralına uyarak, yavaşlatmadan icra ediyorlardı. Şarkıcı ve müzisyenler ateş gibiydiler. Orkestra şefi onları engellemeyi düşünmüyordu artık. Zaten seyircilerin de böyle bir talebi yoktu; tersine, onların da kendilerini bu akışa kaptırdığı, salonda bir hareketlilik yaşandığı ve bu hareketliliğin, onların ruhlarındaki özlemlere cevap verdiği hissediliyordu:

Hortlayan kargaşadan ve tanrıtanımaz bir savaştan,
İster miydiniz, benim gibi, kurtarmak bu ülkeyi?

Söz veriliyor, ant içiliyor. Nevers, "ataları arasında, askerlerin olduğunu, ama tek bir katilin bile bulunmadığını" ileri sürmek ve bunu şarkıyla dile getirmek için ancak zaman buluyor. Ve tutuklanıyor. Zabıtalar ve belediye meclisi üyeleri hemen koşup gelerek "hepsini aynı anda cezalandırmak" üzere ant içiyorlar. Saint-Bris, Katolikleri intikam almaya çağıran resitatifi gerçek bir *iki-dörtlük* gibi icra ediyor. Üç keşiş, ellerinde sepetler, başlarında beyaz örtüler, yavaşça ilerlemelerini öngören sahne mizansenini göz ardı ederek, Nevers'in evinin kapısından hızla çıkıyorlar. Hazır bulunanların hepsi kılıç ve hançerlerini çeker çekmez, üç keşiş bir çırpıda onları kutsuyor. *Soprani***, tenorlar, baslar yaman haykırışlarla *allegro furioso*'ya*** girişiyor ve dramatik bir altı-sekizliği altı-sekizlik bir kadrile dönüştürüyorlar. Sonra da, bağırtılar eşliğinde sahneyi terk ediyorlar:

---

* Gösterişli, görkemli, muhteşem. (ç.n.)

** (İt.) Sopranolar. (ç.n.)

*** Çok kızgın, öfkeli, sanki köpürmüş gibi bir çabuklukta. (ç.n.)

Gece yarısı,
Çıt yok!
Tanrı öyle istiyor!
Evet,
Gece yarısı.

Aynı anda seyirciler ayağa kalkıyor. Localarda, parterde, balkonda büyük bir hareketlilik var. Başta Belediye Başkanı Van Tricasse olmak üzere bütün seyirciler, komploculara katılmak ve dini görüşlerini paylaştıkları halde Huguenot'ları yok etmek amacıyla sahneye fırlamak ister gibiler. Alkışlıyor, oyuncuları tekrar sahneye çağırıyor ve sevinç çığlıkları atıyorlar. Tatanémance, coşkuyla, elma yeşili şapkasını sallıyor. Salonun ışıkları güçlü bir parlaklık yayıyor.

Raoul, örtüyü yavaşça kaldırmak yerine, gösterişli bir hareketle yırtıyor ve Valentine'le karşı karşıya geliyorlar.

Nihayet! İşte büyük düet ve *allegro vivace* temposunda sürüyor. Raoul, Valentine'in sorularını beklemiyor ve Valentine de Raoul'un cevaplarını. Hayranlık verici geçiş:

Tehlike yakında
Ve zaman uçup gidiyor...

bazı komploculara dans ettirmesiyle Offenbach'a ün kazandıran şu hızlı *iki-dörtlüklerden* biri haline geliyor. *Andante amoroso,*

Söyledin!
Evet, seviyorsun beni!

bir *vivace furioso*'dan farklı değil artık ve viyolonsel, ustanın partisyonunda belirttiğinin tersine, şarkıcının sesindeki iniş-çıkışlara hiç de ayak uydurma kaygısı taşımıyor.
Raoul boşuna haykırıyor:

Yine konuş ve sürdür
Kalbimdeki şu tarifsiz uykuyu.

Valentine sürdüremiyor. Sanki alışılmadık bir ateş onu yutuyor. *Si*'leri ve *do*'ları portenin üstünde, korkunç bir gürlemeyle çıkıyor. Raoul çırpınıyor, el kol hareketleri yapıyor, tutuşmuş bir halde.

Gözetleme kulesinin çanı duyuluyor; öyle bir çınlama ki; ne de sabırsız bir çan sesi! Çalan kişi belli ki kendisini daha fazla tutamıyor. Şiddet konusunda orkestranın kudurganlığıyla yarışan, korkunç bir alarm çanı bu.

Nihayet, bu göz kamaştırıcı perdeyi sonlandıracak *stretto:*

Artık ne aşk ne esriklik var,
Pişmanlıklar içimi yakar!

Ki besteci *allegro con moto** olarak belirttiği halde, zincirlerinden boşanmış bir *prestissimo*** haline dönüşüyor. Sanki bir ekspres tren geçmiş gibi. Gözetleme kulesinin çanı yeniden çalıyor. Valentine kendinden geçiyor. Raoul pencereye doğru koşuyor...

Vakit dolmuştu. Bütünüyle kendinden geçmiş olan orkestra devam edemeyecekti artık. Şefin bageti, suflörün nota sehpası üzerinde, kırılmış bir haldeydi. Kemanların telleri kopmuş, sapları eğilmişti. Bütün bu çılgınlık sırasında, kudümcü kudümlerini patlatmıştı! Kontrbasçı çınlayan enstrümanının üstüne tünemişti. Başklarnetçi enstrümanının dilini yutmuş, ikinci obua, obuasının dilini çiğnemekteydi. Trombonun sürgü kolu eğrilmişti ve nihayet, zavallı kornocu, kornosunun geniş ağzına iyice soktuğu elini bir türlü çıkaramıyordu.

---

* Hareketli, canlı. (ç.n.)
** Çok hızlı. (ç.n.)

Seyircilere gelince! Coşmuş, soluk soluğa kalmış seyirciler bağırıyor, el kol hareketleri yapıyorlardı. İçten gelen bir yangınla tutuşmuş gibi, bütün yüzler kırmızıydı. Erkekler şapkasız, kadınlar mantosuz, insanlar koşturuyor, çıkmak için acele ediyorlardı. Koridorlarda itişiyor, kapılarda birbirlerini eziyor, tartışıyor, dövüşüyorlardı. Yetkili diye bir şey kalmamıştı artık! Ne de belediye başkanı! Bu korkunç taşkınlık karşısında herkes eşitti...

Birkaç dakika sonra, sokağa çıkan herkes eski sükûnetine kavuşarak, kafasında yalnızca biraz önce hissetmiş olduklarının bulanık anısıyla, sessiz sedasız evine döndü.

Eskiden altı saat süren *Huguenot'lar* operasının dördüncü perdesi, bu akşam, dört buçukta başlamış ve beşe on iki kala sona ermişti.

Yani sadece on sekiz dakika sürmüştü!

VIII

Eski ve Görkemli Alman Valsi Kasırgaya Dönüşüyor

Her ne kadar seyirciler, tiyatrodan çıktıktan sonra her zamanki sükûnetlerine kavuşmuş, yalnızca geçici bir tür sersemlik duygusuyla sessizce evlerine dönmüş olsalar da, olağanüstü bu coşku selinden oldukça etkilendikleri için, tükenmiş, bitmiş ve sanki yemekte aşırıya kaçmış gibi, büyük bir ağırlıkla kendilerini yatağa attılar.

Ertesi gün, her biri, bir önceki gün yaşananları yeniden anımsadı. Gerçekten de, biri dalaş sırasında şapkasını kaybetmiş, diğerinin giysisinin eteği o kargaşada yırtılmıştı. Beriki, kıymetli zarif ayakkabısından, öteki özel günlerde giydiği mantosundan olmuştu. Belleklerine yeniden kavuşan bu kibar burjuvalar, bu kez de adlandırılamayan taşkınlıkları yüzünden ister istemez utanç duydular. Sanki onlar, bir sefahat âleminin kendinden geçmiş kahramanlarıydı. Bu konu üzerinde konuşmuyorlar, hatta düşünmek bile istemiyorlardı.

Fakat yine de kentin en allak bullak olan kişisi, Belediye Başkanı Van Tricasse'tı. Ertesi sabah uyandığında, peruğunu bulamadı. Lotchè her tarafı aradı ama nafile. Peruk savaş alanında kalmıştı. Kentin yeminli borazancısı Jean Mistrol

kanalıyla bu durum kente duyurulabilir ve yardım istenebilirdi; ama hayır. Madem kentin baş yöneticisi olma onuruna sahipti, bu şekilde kendini dile düşürmektense, bu peruk olayının üstünü örtmek daha yerinde olurdu.

Saygıdeğer Van Tricasse, bitkin düşmüş, kafası kazan gibi olmuş, yorgunluktan dili dönmez, içi yanar bir halde örtülerinin altında yatarken böyle düşünüyordu. Kalkmak hiç içinden gelmiyordu, ama beyni, belki de kırk yıldır çalışmadığı kadar hızlı çalışıyordu bu sabah. Bu açıklanması zor temsildeki bütün olayları kafasında evirip çeviriyordu saygıdeğer yönetici. Kısa bir süre önce Doktor Ox'un gecesinde meydana gelen olaylarla paralellik kuruyordu. En güvenilir yurttaşlarının kişiliğinde, iki kez ortaya çıkan bu tuhaf taşkınlık halinin gerekçelerini arıyordu.

"Peki ama, neler oluyor?" diye soruyordu kendi kendine. "Hangi baştan çıkarıcı duygunun esiri oldu benim sakin Quiquendone kentim? Deliriyor muyuz yoksa, acaba kenti büyük bir hastaneye mi dönüştürmek gerekecek? Çünkü dün, danışmanlar, hâkimler, avukatlar, doktorlar, akademisyenler, bütün ileri gelenler oradaydık ve hafızam beni yanıltmıyorsa, bu korkunç çılgınlık nöbetinden hepimiz payımızı aldık! Peki, bu cehennemi müzikte ne vardı? Bu çok garip. Üstelik, böylesi bir taşkınlığa sebebiyet verecek ne bir şey yedim ne de içtim. Hayır! Dün akşam, bir dilim çok pişmiş dana eti, birkaç kaşık dolusu şekerli ıspanak, çırpılmış yumurta beyazı yedim ve saf su katılmış iki küçük bardak da bira içtim; bunlar başıma vurmuş olamaz! Hayır. Açıklayamadığım bir şeyler var ve mademki yurttaşlarının davranışlarından sorumluyum, bir soruşturma başlatacağım."

Ama belediye meclisinin aldığı soruşturma kararı, hiçbir sonuç vermedi. Olayların ne olduğu açıkça ortada olsa da, nedenleri yüksek görevlilerin kavrayışını aşıyordu. Zaten, ruhlar yeniden sükûna kavuşmuş ve bu sükûnla birlikte taşkınlık unutulmaya yüz tutmuştu. Yerel gazeteler, bu konuda

yazmaktan bile kaçınıyor ve *Quiquendone Günlüğü*'nde yayımlanan temsille ilgili bir haberde de, bütün bir salona egemen olan taşkınlığa hiçbir şekilde değinilmiyordu.

Bununla birlikte, kent alışılmış soğukkanlılığına kavuşsa da, görünüşte yeniden eski Flaman ruhuna bürünse de, sakinlerinin karakter ve mizaçlarında gitgide bir değişim hissediliyordu. Gerçekten de, Doktor Dominique Custos'un dile getirdiği gibi, "vücutlarında sinir sisteminin yeni oluşmaya başladığı" söylenebilirdi.

Ama şunu da açıklayalım: Kesinliği kabul edilmiş bu değişim, sadece bazı koşullarda meydana geliyordu. Quiquendone'lular, kentin sokaklarında, açık havada, meydanlarda, Vaar kıyısı boyunca soylu bir tavırla yürürken, eskiden oldukları gibi, soğuk ve sistemli, iyi insanlardı yine. Aynı şekilde, evlerinde de durum böyleydi; kâh el işi, kâh kafa işi olsun, hiçbir şey yapmaz, fazla düşünmezlerdi. Özel yaşamları, vaktiyle olduğu gibi, sessiz, durgun ve bitkiseldi. Eşler arasında hiçbir tartışma, hiçbir sitem söz konusu olmadığı gibi, kalp hareketlerinde hiçbir hızlanma, beyinlerde de hiçbir uyarı gözlemlenmemekteydi. Nabız ortalaması, tıpkı iyi günlerdeki gibi dakikada elli-elli iki civarındaydı.

Ancak, dönemin en yetenekli fizyolojistlerini bile yanıltan, kesinlikle anlaşılmaz durum şuydu ki, özel yaşamlarında hiçbir değişiklik göstermeyen Quiquendone sakinleri, nasıl oluyordu da, toplumsal yaşamda, bireyler arasındaki bire bir ilişkiler söz konusu olduğunda tam tersi bir tutumla, dikkat çekici bir değişime uğruyorlardı.

Bir kamu binasında bir araya gelmek mi? İşte o zaman, Komiser Passauf'un deyişiyle, işler "hiç de iyi gitmiyordu". Borsada, Belediye Sarayı'nda, Akademi'nin amfiteatrında, bilim adamlarının toplantılarında ve meclis oturumlarında bir tür diriliş yaşanıyor, tuhaf bir galeyan hemen katılımcıları sarıyordu. Birinci saatin bitiminde, ilişkiler sertleşiyordu. İki saat sonra ise tartışma kavgaya dönüşüyordu. Kafalar

atıyor, iş kişilik sorunu haline geliyordu. Kilisede bile, vaaz sırasında, kürsüde çırpınıp duran ve her zamankinden daha sert tavırlar içindeki Papaz Van Stabel'i soğukkanlı kalarak dinlemek imkânsızlaşıyordu inananlar için. Olayların bu şekilde gelişmesi, Doktor Custos ve avukat Schut arasında gerçekleşenden daha kötü yeni atışmalara yol açıyordu. Bu atışmalar yetkililerin müdahalesini gerektirmiyorsa bu durum, kavgaya karışanların, evlerine döndüklerinde tekrar sükûna kavuşmalarından ve karşı tarafa ettikleri ya da maruz kaldıkları hakaretleri unutup gitmelerinden kaynaklanıyordu.

Üstelik, bu özellik, başlarına gelenleri tanımlamayı kesinlikle beceremeyen bu insanların dikkatini bile çekmiyordu. Kentte tek bir kişi, yani meclisin otuz yıldır memurluk kadrosunu iptal etmeyi düşündüğü Asayiş Komiseri Michel Passauf, özel yaşamda asla görülmeyen galeyan halinin, kamu binalarında bir araya gelindiğinde çabucak ortaya çıktığını saptamıştı. Kaygı içinde, bu taşkınlık burjuvaların evlerine kadar girer ve bu salgın –kullandığı kelime buydu– kentin sokaklarına yayılırsa ne olur diye düşünüyordu. Bu durumda, ne hakaretler unutulur, ne sükûn kalır, ne de taşkınlık kesintiye uğrardı; bunun yerine Quiquendone'luları kaçınılmaz bir biçimde birbirine düşürecek sürekli bir tutuşma hali oluşurdu.

"O zaman neler olur?" diye soruyordu kendi kendine Komiser Passauf, dehşet içinde. "Bu vahşi şiddeti nasıl durdurmalı? Kamçılanan bu taşkınlığın önü nasıl alınmalı? Böyle bir durumda asayiş komiseri kadrosu bir arpalık olmaktan çıkar ve meclis benim maaşımı iki katına çıkarmak zorunda kalır... Yeter ki ben de kendimi tutuklamak zorunda kalmayayım... kamu düzenini bozma ve yok sayma suçundan!"

Nitekim, çok haklı gerekçeleri olan bu kaygılar, gerçeğe dönüşmeye başladı. Hastalık, borsadan, kiliseden, tiyatrodan, belediyeden, Akademi'den ve pazardan yurttaşların

evlerine sıçradı, üstelik korkunç *Huguenot'lar* temsilinin üstünden on beş gün bile geçmemişti daha.

Salgının ilk belirtileri, bankacı Collaert'in evinde ortaya çıktı.

Bu zengin adam, kentin ileri gelenleri için bir balo ya da en azından danslı bir gece düzenliyordu. Birkaç ay önce otuz bin franklık bir istikraz tahvili çıkarmış ve bunun dörtte üçünü satmıştı; bu mali başarısını kutlamak amacıyla da, salonlarını hemşerilerine açarak onları evinde ağırlıyordu.

Genellikle bira ve şerbet tüketilen, edepli ve sakin bu Flaman şölenlerinin nasıl geçtiği herkesçe bilinir. Havalar, ürün durumu, bahçelerin güzelliği, başta laleler olmak üzere çiçeklerin bakımı üzerine birkaç konuşma; zaman zaman, bir *menuet* gibi, ölçülü ve yavaş bir dans; bazen de bir vals, ama dakikada bir buçuk turdan fazlasını kaldırmayan ve dansçıların, kollarının izin verdiği ölçüde birbirinden uzakta durduğu şu Alman valslerinden biri... Quiquendone'un yüksek sosyetesinin katıldığı bu baloların genel görünümü işte böyleydi. Dört zamanlı hale getirildikten sonra, polka da ortama uyum sağlamak için epey çaba gösterdi. Ama ölçü ne kadar yavaş olursa olsun, dansçılar hep orkestranın gerisinde kalıyorlardı, bu yüzden ondan vazgeçmek zorunda kalındı.

Genç kızların ve genç erkeklerin, erdemli ve ölçülü bir şekilde eğlendikleri bu sakin toplantılar, şimdiye kadar asla üzücü bir skandala yol açmamıştı. Öyleyse bu akşam, bankacı Collaert'in evinde, neden şerbetler baş döndürücü şaraplara, köpüren şampanyalara, insanı tutuşturan punçlara dönüşür gibiydiler? Eğlencenin ortasına doğru, niçin tuhaf bir tür sarhoşluk bütün davetlileri esir aldı? *Menuet* neden bir İtalyan halk dansına dönüştü? Neden orkestranın müzisyenleri tempoyu artırdılar? Niçin mumlar, aynı tiyatro binasında olduğu gibi, etrafa alışılmadık bir parlaklık yaydılar? Bankacının salonlarını nasıl bir elektrik akımı kaplamıştı?

Evvelce öylesine ciddi, öylesine resmi, öylesine soylu ve öylesine seçkin bir dans olan bu *pastourelle** sırasında, çiftlerin birbirlerine yaklaşması; ellerin, çırpınış içinde sıkıca birleşmesi; "yalnız kavalyelerin" düşünülmeden atılmış birkaç adımla kendilerini göstermesi nereden kaynaklanıyordu?

Eyvah! Bütün bu çözümsüz sorulara hangi Oedipus cevap bulabilirdi ki? Orada bulunan Komiser Passauf, fırtınanın yaklaştığını açık seçik görüyor, ama olaylara hâkim olamıyor, onlardan kaçamıyor ve bir sarhoşluk halinin beynine hükmettiğini hissediyordu. Fizyolojik ve duygusal açıdan bütün melekeleri giderek artmaktaydı. Birçok kez, tatlıların üstüne atıldığı ve uzun bir diyetten çıkmışçasına tepsileri silip süpürdüğü görüldü.

Bu arada, balodaki hareketlilik giderek artıyordu. Boğuk bir homurtu gibi uzun hııltılar çıkıyordu bütün göğüslerden. Dans ediliyor, gerçekten dans ediliyordu. Ayaklar kendinden geçercesine sallanıyordu. Yüzler sinekkapanotu gibi kıpkırmızı kesilmişti. Gözler tıpkı kızıl yakutlar gibi parlıyordu. Coşku durumu en üst düzeye varmıştı.

Ve sıra *Freyschütz* valsine geldiğinde, öylesine Alman ve öylesine yavaş olan bu vals, çalgıcılar tarafından çılgın bir tempoyla çalınmaya başlanınca, artık bir vals olmaktan çıkıp, gemlenemez bir kasırga, baş döndürücü bir devinim, tutuşmuş bir odun parçasıyla tempo tutan şeytana tapanlara yaraşır bir fır dönme halini aldı. Derken, engellenemez, durdurulamaz bir koşu, cehennemi bir hız, bir saat süresince zenginlik içinde yüzen evin odalarında, salonlarında, sofalarında, merdivenlerinde, mahzeninden tavan arasına kadar her yerinde, genç erkekleri, genç kızları, babaları, anneleri, her yaştan, her kilodan, her cinsiyetten insanı, büyük bankacı Collaert'i, Bayan Collaert'i, danışmanları, yüksek görevlileri, başyargıcı, Niklausse'u ve Küçükhanım Van Tricasse'ı, Belediye Başkanı Van Tricasse'ı ve hatta, daha

* Kadril dansının dördüncü figürü. (ç.n.)

sonra bu sarhoşluk gecesindeki vals eşinin kim olduğunu hatırlamayı asla başaramayacak olan Komiser Passauf'u bile gizleri içine sürükledi.

Ama "o", Komiser Passauf'u hiç unutmadı. O günden sonra, rüyalarında sık sık, kendisine tutkulu bir kucaklayışla sarılan ateşli komiseri gördü. Ve "o", sevgili Tatanémance'tan başkası değildi!

IX

Doktor Ox ve Asistanı Ygène Sadece Birkaç Kelime Konuşuyorlar

– Pekâlâ Ygène?

– Evet, üstat, her şey hazır! Boruların yerleştirilme işlemi tamamlanmış durumda.

– Nihayet! Şimdi kent halkı üzerinde büyük çaplı bir çalışma başlatacağız.

X

Bu Bölümde Salgının Bütün Kenti Etkisi Altına Aldığını ve Bunun Yarattığı Sonucu Göreceğiz

Sonraki aylar boyunca, kötülük bulutları, dağılmak şöyle dursun, daha da yayıldı. Salgın, evlerden sokaklara taştı. Quiquendone kenti artık tanınmaz bir haldeydi.

Şimdiye kadar gözlemlenen olaylardan daha da tuhafı, sadece hayvanlar âleminin değil, bitkiler âleminin de bu etki alanından kurtulamamasıydı.

Olayların doğal akışına bağlı olarak, salgın hastalıkların belli bir özelliği vardır. İnsanlara bulaşanlar hayvanları, hayvanlara bulaşanlar ise bitkileri etkilemez. Ne bir atın çiçek hastalığına, ne de bir insanın sığır vebasına yakalandığı görülmüştür ve koyunlar da patateslerin hastalığına tutulmazlar. Ama burada, bütün doğa kanunları tersyüz olmuş gibiydi. Yalnızca Quiquendone sakinlerinin karakterleri, huyları ve düşünceleri değişmekle kalmamıştı; evcil hayvanlar da, köpeğinden kedisine, sığırından atına, eşeğinden keçisine, sanki her zamanki ortamları farklılaşmışçasına, bu salgının etkisindeydiler. Bitkiler bile, deyim yerindeyse, özgürleşiyorlardı.

Gerçekten de, bahçelerde, bostanlarda, meyveliklerde, oldukça tuhaf belirtiler söz konusuydu. Tırmanıcı bitkiler

daha gözü pekçe yükseliyordu. Arsız bitkiler daha da "arsızlaşıp" güçleniyordu. Çalılar ağaç haline dönüşüyordu. Yeni ekilmiş tohumlar hemen küçük yeşil başlarını gösteriyor ve şimdiye kadar, en elverişli koşullarda bile ancak başparmağın on ikide biri kadar uzadıkları sürede, artık bir parmak uzuyorlardı. Kuşkonmazlar, iki ayak yüksekliğe ulaşıyor; enginarlar kavun, kavunlar balkabağı, balkabakları helvacıkabağı ve helvacıkabakları ise, inan olsun, çapı dokuz ayak olan kule çanı kadar irileşiyorlardı. Lahanalar çalılık, mantarlar şemsiye gibiydi.

Meyveler de, sebzeleri izlemekte gecikmediler. Bir çileği yemek için iki kişi gerekirken, bir armudu ancak dört kişi yiyebiliyordu. Üzüm salkımları, Poussin'in, *Elçilerin Vaat Edilmiş Topraklara Dönüşü* adlı tablosunda, büyüleyici bir güzellikte resmettiği şu şaşılası salkımı andırıyorlardı.

Çiçekler için de aynı şey söylenebilirdi: Kocaman menekşelerin içe işleyen kokusu artarak havaya karışıyor; iri güller canlı renkleriyle göz alıyor; leylaklar birkaç gün içinde sık bir çiçek bahçesi oluşturuyor; sardunyalar, papatyalar, yıldızçiçekleri, kamelyalar, ormangülleri yolları kaplayarak birbirlerini sıkıştırıyorlardı. Budamayla başa çıkılacak gibi değildi. Ve laleler, Flamanların çok hoşuna giden bu değerli zambakgiller, meraklılarını nasıl da heyecanlandırıyordu! Saygıdeğer Van Bistrom, bir gün bahçesinde, kocaman, dev gibi bir *Tulipa gesneriana* görünce şaşkınlıktan neredeyse bayılacaktı. Çiçeğin çeneği bütün bir narbülbülü ailesine yuva olmuştu.

Bütün kent, olay olan bu çiçeği görmek için bahçeye üşüştü ve ona *Tulipa quiquendonia* adını verdi.

Ama bu bitkiler, bu meyveler, bu çiçekler gözle görülür bir şekilde büyüseler de; bütün bu sebzeler dev boyutlara ulaşır gibi görünseler de, renkleri ve kokularının keskinliği görme ve koklama duyularını coştursa da, ne yazık ki çabucak kuruyup gidiyorlardı. Soludukları bu hava onları hızla

kavuruyor ve kısa sürede kurumuş, solmuş, tükenmiş bir halde ölmelerine yol açıyordu.

İhtişam içinde geçirdiği birkaç günün ardından solup giden eşsiz lalenin yazgısı da böyle oldu.

Evdeki köpekten ahırdaki domuza, kafesteki kanaryadan kümesteki hindiye kadar, bütün evcil hayvanları bekleyen de aynı sondu.

Normal zamanlarda, bu hayvanların, ağırkanlılık konusunda sahiplerinden aşağı kalır yanı olmadığını söylemek yerinde olur. Köpekler ve kediler, yaşamaktan çok, anlamsız ve tatsız bitkisel bir yaşam sürüyorlardı. Ne bir zevk titremesi ne de bir kızgınlık hareketi... Bronzdan olsalardı, kuyrukları bu kadar kımıldardı ancak. Çok eskiden beridir ne bir diş ne de bir pençe darbesi görülmüştü. Kuduz köpeklere gelince, mitolojideki kartal başlı aslanlarla ya da Vahiy kitabının koleksiyonundaki diğer hayvanlarla bir tutuluyor, hayali varlıklar gibi görülüyorlardı.

Ancak, size en küçük olaylarına varıncaya dek aktarmaya çalıştığımız şu birkaç ay boyunca, ne büyük değişiklikler yaşandı! Köpekler ve kediler, dişlerini, tırnaklarını göstermeye başladılar. Tekrarlanan saldırılar sonucunda, bazı önlemler almak gerekti. Gemi azıya almış, Quiquendone sokaklarında koşturan bir at; boynuzlarını eğerek, türdeşlerinden birinin üstüne çullanan bir öküz; Saint-Ernuph Meydanı'nda, bacakları havada, sırtüstü yatan ve "hayvansı" hiçbir özellik taşımayan anırmaları ortalığı çınlatan bir eşek; kaburgalarını kasabın bıçağına karşı kahramanca savunan bir koyun –düşünün, bir koyun– ilk kez görülüyordu.

Belediye Başkanı Van Tricasse, tutuldukları çılgınlık hastalığı nedeniyle Quiquendone sokaklarını tekin olmaktan çıkaran evcil hayvanlarla ilgili güvenlik önlemleri almak zorunda kaldı.

Ama, heyhat! Hayvanlar çıldırmıştı da, insanlar makul mü davranıyordu sanki! Hiçbiri bu beladan başını kurtaramıyordu.

O zamana dek, yetiştirilmeleri çok kolay olan bebekler, kısa sürede çekilmez hale geldiler ve Quiquendone tarihinde bir ilki gerçekleştiren Başyargıç Honoré Syntax, çocuklarını kırbaçlamak zorunda kaldı.

Kolejde, adeta bir ayaklanma yaşandı ve sınıflarda sözlükler, elim yörüngeler çizerek havada uçuştu. Öğrencileri dizginlemek imkânsız bir hale gelmişti ve zaten onları saçma sapan yazı cezalarıyla bunaltan öğretmenler de bu taşkınlıktan paylarını almaktaydılar.

Başka bir olay daha! O zamana dek, çok kanaatkâr olan ve temel besin kaynakları çırpılmış kremayla yetinmeyi bilen bütün Quiquendone'lular, artık, kendilerine yetenin çok üstünde yiyecek ve içecek üretmekteydiler. Alıştıkları beslenme biçimi yeterli gelmiyordu bir süredir. Mideler dipsiz kuyular haline dönüşüyordu ve bu dipsiz kuyuları en güçlü besinlerle tıka basa doldurmak gerekiyordu. Kentin tüketimi üç katına çıkmıştı. İki öğün yerine, altı öğün yiyorlardı; mideler sindirim güçlüğü çekmeye başlamıştı. Danışman Niklausse bir türlü doymuyordu. Belediye Başkanı Van Tricasse ise, susuzluğunu gideremiyor ve öfkeli, yarı çakırkeyif halinden kurtulamıyordu.

Kısacası, en kaygı verici belirtiler bir bir ortaya çıkıyor ve günden güne artıyordu.

Sarhoş insanlara rastlanıyordu ve bunların çoğunluğunu da kentin ileri gelenleri oluşturuyordu.

Mide ağrıları Doktor Dominique Custos'u önemli ölçüde meşgul ediyordu. Aynı şekilde nevrit ve sinir yangısı... Bu durum, halkın öfke duygularının tuhaf bir şekilde nasıl da artmış olduğunun açık bir kanıtıydı.

Eskiden ne kadar ıssızsa, hiç kimse artık evinde duramadığı için bugün o kadar kalabalık olan Quiquendone sokaklarında, kavgalar, günlük atışmalar hiç eksik olmuyordu.

Bu yüzden, kamu düzenini bozanlara engel olmak amacıyla yeni bir güvenlik örgütü oluşturmak gerekti.

Belediye binasında, gece gündüz dik kafalı insanlarla dolup taşan bir nezarethane oluşturuldu. Komiser Passauf'un işi başından aşkındı.

İki aydan daha kısa sürede bir evlilik gerçekleşti – ki o güne kadar bu görülmemiş bir şeydi. Evet! Tahsildar Rupp'un oğlu, güzel Augustine de Rovere'in kızıyla evlendi; üstelik evlilik teklifinin üzerinden yalnızca elli yedi gün geçmiş olmasına rağmen.

Eskiden olsa yıllar boyu tasarı aşamasında kalacak olan başka evlilikler de oldu. Belediye başkanı geri adım atmıyordu, çünkü kızı, güzeller güzeli Suzel'in ellerinden kayıp gideceği duygusunu taşıyordu.

Sevgili Tatanémance'a gelince, o da, kendisine mutluluk, zenginlik, saygınlık, gençlikten oluşan bütün unsurlarını bir arada sunacağını düşündüğü bir birliktelik konusunda Komiser Passauf'un ağzını aramaya cesaret etmişti.

Üstüne üstlük –bu bayağılıklar yetmiyormuş gibi– bir de düello olayı patlak verdi. Evet, tabancalı, yetmiş beş adımlık bir uzaklıktan yapılacak bir düello. Üstelik kimle kim arasında? Okurlarımız buna asla inanmak istemeyecekler:

Uysal olta balıkçısı Bay Frantz Niklausse ile zengin bankacının oğlu, genç Simon Collaert arasında.

Bu düellonun nedeni ise, belediye başkanının öz kızıydı. Simon ona tutkulu bir aşkla bağlanmıştı ve gözü pek bir rakibin hak iddialarına boyun eğmek istemiyordu!

XI

Bu Bölümde Quiquendone'lular Kahramanca Bir Karar Alıyorlar

Quiquendone halkının ne üzücü bir durumda olduğu ortadaydı. Kafaların tası atıyordu. İnsanlar tanınmaz hale gelmişti. En barışçı olanları bile birer kavgacı olup çıkmıştı. Onlara ters ters bakmayagörün, sizi düelloya çağıran bir haberci yollamakta gecikmezlerdi. Bazıları bıyıklarını uzatıyor, içlerinde en kavgacı olanları ise, onları çengel biçiminde yukarı doğru kıvırıyordu.

Bu koşullarda, kentin yönetimi, sokaklarda ve kamu binalarında düzenin sağlanması oldukça zorlaşıyordu; çünkü hizmetler, olayların bu türlü gelişimine uygun bir şekilde planlanmamıştı. Belediye başkanı –öylesine yumuşak başlı, öylesine durgun, basit bir kararı alma becerisinden bile yoksun olarak tanıdığımız saygıdeğer Van Tricasse– öfkesine bir türlü gem vuramıyordu. Evinin her köşesinde, gürleyen sesi çınlıyordu. Bir yandan emrindekileri paylayarak, yönetimi altındaki işleri bizzat yaptırmaya hazır, günde yirmi tane karar alıyordu.

Ah! Ne değişim! Belediye başkanının güzel ve sakin evi, hoş Flaman konutu, vaktiyle hüküm süren dinginliği nerelerdeydi şimdi? Ne karıkoca kavgaları yaşanmaktaydı artık

bu evde! Bayan Van Tricasse hırçın, kaprisli, ters bir kadın olmuştu. Kocası daha fazla bağırarak, onun sesini bastırabiliyordu belki ama, onu susturmayı bir türlü beceremiyordu. Bu korkusuz kadının öfkeli mizacından herkes nasibini alıyordu. Hiçbir şey yolunda gitmiyordu! Doğru dürüst hizmet verilmiyor, her zaman gecikmeler oluyordu. Lotchè'yi, hatta kendisinden aşağı kalmayan bir öfkeyle sert karşılıklar veren görümcesi Tatanémance'ı suçluyordu. Tabii ki, Bay Van Tricasse, en iyi ailelerde de görüldüğü gibi, hizmetçisi Lotchè'nin yanında yer alıyordu. Bu yüzden de, Bayan Van Tricasse'ın sürekli hale gelen öfke nöbetleri, paylamalar, çekişmeler, kavgalar, ağız dalaşları bitmek bilmiyordu.

"Ama, bizim neyimiz var?" diye haykırıyordu, zavallı belediye başkanı. "Bizi kavuran bu ateş neyin nesi? Yoksa şeytanın oyununa mı geldik? Ah! Bayan Van Tricasse, Bayan Van Tricasse! Sonunda, kendinizden önce beni öldürecek ve böylece bütün aile geleneklerini altüst edeceksiniz!"

Okur, oldukça garip bu özel durumu unutmuş olamaz: Bay Van Tricasse dul kalmalı ve gelenek zincirini kırmamak için yeniden evlenmeliydi.

Bunun yanı sıra, ruhlardaki bu eğilim, belirtilmesi gereken ve oldukça ilginç başka olaylara yol açtı. Buraya kadar sebebini bilemediğimiz bu aşırı coşku hali, beklenmeyen fizyolojik değişimleri beraberinde getirdi. Belki de her zaman göz ardı edilmeye mahkûm beceriler kalabalıklardan sıyrıldı. Yetenekler gün ışığına çıktı. O zamana kadar vasat bir çizgisi olan sanatçılar bir anda dikkat çekmeye başladılar. Siyasette ve edebiyatta yeni isimler gündeme geldi. En çetin tartışmalar sırasında, her konuda parlamaya dünden hazır bir dinleyici kitlesini coşturan konuşmacılar yetişti. Kargaşa, meclis toplantılarından halk toplantılarına kaydı ve Quiquendone'da bir kulüp kuruldu; bu sırada, aralarında *Quiquendone Gözcüsü, Tarafsız Quiquendone, Radikal Quiquendone, Aşırılıkçı Quiquendone*'un da bulunduğu

yirmi gazete, öfkeli yazılarında en ciddi toplumsal sorunları ele alıyordu.

Söz konusu sorunlar neleri kapsıyor? diye sorulabilir. Buna kısaca, her şeyi ve hiçbir şeyi diye cevap verebiliriz; bazılarının yerle bir olmasını, bazılarının onarılmasını istedikleri yıkılmaya yüz tutmuş Oudenaarde kulesini; başıbozukların direnmeye kalktıkları, meclis tarafından alınmış güvenlik önlemlerini; derelerin ve kanalizasyonların temizlenmesini vs. Hiç olmazsa, ateşli konuşmacılar, sadece kentin iç yönetimini suçlamakla kalsalardı. Ama hayır, akıntıya kapılmış bir halde, olayları daha da ileri taşıma eğilimindeydiler ve eğer Tanrı yardım etmezse, yandaşlarını savaşın bilinmezliği içine sürüklemelerine ramak kalmıştı.

Gerçekten de, sekiz ya da dokuz yüzyıldır, Quiquendone gizliden gizliye, üstün değerde bir *casus belli*'yi* saklıyordu içinde; üstelik onu büyük bir özenle, kutsal bir emanetmiş gibi koruyordu, çünkü havayla temas edip bozulabilir ve işlevini kaybedebilirdi.

Bakın hangi konuda gerçekleşmişti bu *casus belli.*

Flandre'ın bu güzel yöresinde yer alan Quiquendone'un, küçük Virgamen kentine komşu olduğu pek bilinmez. Bu iki kentin toprakları birbirleriyle sınırdaştır.

1185 yılında, Kont Baudouin'in Haçlı Seferi için yola çıkışından kısa bir süre önce, Virgamen'a ait bir inek –kent sakinlerinden birinin değil, kentin ortak malı olan bir inek; buna dikkat edilmeli–, otlamak için Quiquendone topraklarına girdi. Geviş getiren bu bahtsız henüz

Dilinin elverdiği ölçüde üç kez otları yolmuştu ki,

cürüm, kötüye kullanma, cinayet, suç, nasıl adlandırılırsa öyle, gerçekleşmiş sayıldı ve zamanın gerektirdiği usullere

* (Lat.) Savaş nedeni. (ç.n.)

uygun şekilde zabıt tutuldu; çünkü o çağda, yüksek görevliler yazabilmeye başlamışlardı.

"Zamanı geldiğinde öcümüzü alacağız," dedi kısaca Natalis van Tricasse, bugünkü belediye başkanının otuz ikinci selefi, "ve Virgamen'lılar bunun için çok beklemeyecekler!"

Virgamen'lılar olaydan haberdardılar. Sağduyulu davranarak, yapılan haksızlığın zaman içinde unutulacağını düşünüp beklediler; gerçekten de, yüzyıllar boyu, Quiquendone'lu türdeşleriyle iyi ilişkiler içinde yaşadılar.

Ama komşularının yaradılışını kökten değiştirerek, bunca zamandır yüreklerinde gizlenmiş intikam duygularını açığa çıkaran bu acayip salgını hesaba katmamışlardı.

İlk kez, ateşli avukat Schut, Monstrelet sokağındaki kulüpte, dinleyicilerinin karşısında aniden sorunu ortaya atarak, bu gibi durumlarda âdet olduğu üzere kullanılan deyim ve eğretilemelerle onları coşturdu. Cürmü hatırlattı, Quiquendone kentine verilen zararı hatırlattı ve böylesi bir zarar karşısında, "haklarına sıkı sıkıya bağlı bir ulusun, zamanaşımı diye bir kavramı kabul edemeyeceğini" öne sürdü; içlerinde yaşattıkları haksızlığa uğramış olma duygusunu, hâlâ kanamakta olan yarayı onlara gösterdi; Virgamen sakinlerine mahsus bazı baş hareketlerinden ve bu baş hareketlerinin, onların Quiquendone sakinlerine nasıl da aşağılayıcı bir tavırla yaklaştıklarının belirtisi olduğundan söz etti; yüzyıllardır, belki de "bilinçsizce" bu korkunç haksızlığa katlanmış olan hemşerilerine yalvardı; "eski kentin evlatlarından", yüklü bir tazminat almak dışında hiçbir şeyi hedeflememelerini rica etti. Nihayet, milletin "ileri gelen bütün fertlerine" seslendi.

Quiquendone'lular için öylesine yeni olan bu sözlerin nasıl bir coşkuyla karşılandığı ancak hissedilir, kelimelere dökülemez. Bütün dinleyiciler ayaklanmıştı, kollarını ileriye doğru uzatarak savaş çığlıkları atıyorlardı. Avukat Schut, şimdiye kadar böylesi bir başarı elde edememişti ve itiraf etmek gerekir ki çok iyiydi.

Belediye başkanı, danışman ve bu unutulmaz toplantıya katılan bütün ileri gelenler, halkın coşkusuna boşuna direnmeye çalıştılar. Zaten, bu konuda gerçek bir istek duyduklarını da söylenemezdi ve üstelik onlar da diğerleri kadar yüksek sesle bağırıyorlardı:

"Sınıra! Sınıra!"

Sınır, Quiquendone surlarına ancak üç kilometre uzaklıkta olduğundan, Virgamen'lıların gerçek bir tehlikeyle karşı karşıya bulunduğu kesindi, çünkü ne olduğunu bile anlayamadan toprakları istila edilebilirdi.

Bu sırada, tehlikeli durum karşısında sağduyusunu koruyabilmiş tek insan olan saygıdeğer eczacı Josse Liefrinck, top, tüfek ve generalleri olmadığını hatırlatmaya çalıştı.

Bu generallerin, bu topların, bu tüfeklerin yerinin birkaç esaslı yumrukla doldurulabileceği; haklılığın ve vatan aşkının yeterli olduğu; bunlara sahip olan bir halkın sırtının asla yere gelmeyeceği cevabını aldı.

Bunun üzerine, belediye başkanı bizzat söz aldı ve korkularını ihtiyat örtüsü altında gizlemeye çalışan bu ödlek insanlara hak ettikleri karşılığı verdi; bu örtüyü, vatansever bir elle yırtıp attı.

O anda, salon alkıştan yıkılacaktı sanki.

Oylama yapılması istendi.

Oylama alkışlar arasında gerçekleşti ve haykırışların dozu daha da arttı:

"Virgamen'a! Virgamen'a!"

Böylece, belediye başkanı orduları harekete geçirmek için kolları sıvadı ve kent adına, müstakbel generallerinden galibiyetle dönecek olanın, aynı Romalılar dönemindeki gibi, görkemli bir törenle karşılanacağı vaadinde bulundu.

Ama oldukça azimli olan, gerçekte yenik düştüğü halde kendisine bu durumu asla yakıştırmayan eczacı Josse Liefrinck, yeni bir saptama yapmak istedi. Roma'da, törenin

yalnızca düşman kuvvetlerine bağlı beş bin kişiyi öldürerek galip gelen generaller için düzenlendiğine dikkat çekti.

– Eh, peki! diye haykırdı, taşkınlık içindeki dinleyiciler.

– ...Yani Virgamen'ın nüfusu ancak üç bin beş yüz yetmiş beşe ulaşabildiğinden, aynı kişiyi birçok kez öldürmedikçe, işimiz oldukça zor...

Ama zavallı mantıkçının sözünü bitirmesine fırsat vermeden onu tartaklayarak kapı dışarı ettiler.

– Vatandaşlar, dedi bunun üzerine, perakende baharat satışı yapan Sylvestre Pulmacher, vatandaşlar, bu korkak eczacı ne demiş olursa olsun, ben beş bin Virgamen'lıyı öldürme görevini üstleniyorum; tabii benim hizmetimi kabul ederseniz.

– Beş bin beş yüz! diye bağırdı, daha gözü pek bir vatansever.

– Altı bin altı yüz! dedi baharatçı.

– Yedi bin! diye haykırdı, çırpılmış kremadan servetine servet katmaya devam eden, Hemling sokağının şekercisi Jean Orbideck.

– Karar verilmiştir! diye haykırdı kimsenin artırma yapmadığını gören Belediye Başkanı Van Tricasse.

Ve böylece şekerci Jean Orbideck, Quiquendone birliklerinin başkumandanı oldu.

XII

Asistan Ygène, Doktor Ox'un Şiddetle Karşı Çıktığı Mantıklı Düşüncesini Dile Getiriyor

– Pekâlâ! Üstat, diyordu ertesi gün asistan Ygène, kovalarca sülfürik asidi kocaman pillerinin teknesine boşaltırken.

– Nasıl! dedi Doktor Ox, haklı değil miymişim? Bütün bir milletin yalnızca fiziksel gelişiminin değil, aynı zamanda ahlak anlayışının, ağırbaşlılığının, yeteneklerinin, siyasi düşüncelerinin neye bağlı olduğunu görüyor musunuz? Bu, molekül sorunundan başka bir şey değil...

– Şüphesiz, ama...

– Ama?..

– Olayların oldukça uç boyutlara vardığını ve bu zavallıları daha fazla kışkırtmanın gerekli olmadığını düşünmüyor musunuz?

– Hayır! Hayır! diye haykırdı doktor. Hayır! Sonuna kadar gideceğim.

– Nasıl isterseniz, üstat; yine de deney bence kesin bir sonuca ulaştı ve artık zamanıdır...

– Neyin zamanı?

– Musluğu kapamanın.

– Bak sen! diye bağırdı Doktor Ox. Aklınızı başınıza toplayın, yoksa sizi boğazlarım!

XIII

Bu Bölümde, Yüksek Bir Yerde İnsanların Bütün Bayağılıklarını Geride Bıraktığı Bir Kez Daha Kanıtlanıyor

– Siz ne diyorsunuz bu işe? diye sordu Belediye Başkanı Van Tricasse danışman Niklausse'a.

– Bu savaşın gerekli olduğunu söylüyorum, diye cevap verdi danışman kesin bir tonda, ve bize yapılan haksızlığın öcünü alma zamanı geldi.

– Pekâlâ! diye sert bir şekilde karşılık verdi belediye başkanı, size tekrar söylüyorum, eğer Quiquendone halkı hakkını aramak için bu fırsattan yararlanamazsa, adına layık olamayacaktır.

– Ve ben de, hiç vakit kaybetmeden birliklerimizi toparlamak ve onları düşmanın üstüne göndermek konusunda sizi destekliyorum.

– Gerçekten beyefendi, gerçekten! diye cevap verdi Van Tricasse, ama siz, bu şekilde benimle mi konuşuyorsunuz?

– Sizinle, sayın belediye başkanı, ne kadar ağır gelse de, benden hep gerçeği duyacaksınız.

– Siz de öyle, sayın danışman, diye karşılık verdi Van Tricasse, gözü dönmüş bir şekilde, çünkü gerçek benim ağzıma

sizinkinden daha çok yakışacaktır! Evet beyefendi, evet, her tür gecikme bizim için yüz kızartıcı olacaktır. Quiquendone kenti dokuz yüz yıldır öcünü alacağı anı bekliyor ve ne derseniz deyin, işinize gelsin ya da gelmesin, düşmanın üstüne yürüyeceğiz.

– Ah! Böyle mi düşünüyorsunuz, dedi sertçe danışman Niklausse. Pekâlâ! Beyefendi, eğer siz istemiyorsanız, biz de sizsiz harekete geçeceğiz.

– Bir belediye başkanı her zaman ilk sırada yer alır, beyefendi.

– Bir danışman da öyle, beyefendi.

– Bütün isteklerime karşı çıkarak, sözlerinizle bana hakaret ediyorsunuz, diye bağırdı belediye başkanı, yumrukları, vuruşla patlayan mermiler misali sıkılı bir halde.

– Siz de benim vatanseverliğimden şüphe duyarak bana hakaret ediyorsunuz, diye bağırdı Niklausse, ateşe hazır bir silah gibi.

– Size söylüyorum beyefendi, Quiquendone ordusu iki günden önce harekete geçecektir.

– Ve ben de size tekrar ediyorum ki beyefendi, düşmanın üzerine yürümemiz kırk sekiz saati bulmayacaktır.

Bu konuşmadan kolayca anlaşılabileceği gibi her iki muhatap da tamamen aynı fikri savunuyordu. Her ikisi de savaşı istiyordu; ama coşkun halleri onları tartışmaya sürüklüyor, ne Niklausse Van Tricasse'ı ne de Van Tricasse Niklausse'u dinliyordu. Eğer bu önemli sorun üzerinde farklı fikirlere sahip olsalardı; belediye başkanı savaşı, danışman ise barışı savunsaydı, atışma bundan daha şiddetli olamazdı. Bu iki eski dost birbirlerini düşmanca bakışlarla süzüyordu. Kalp atışlarının hızlanmasına, kıpkırmızı yüzlerine, küçülmüş gözbebeklerine, kaslarının seğirmesine, kükrer gibi çıkan seslerine bakılırsa, birbirlerinin üstüne atlamaya hazırdılar.

Neyse ki, tam kavgaya tutuşacakları anda çalan büyük bir duvar saati hasımları durdurdu.

– Nihayet, vakit geldi, diye bağırdı belediye başkanı.

– Ne vakti? diye sordu danışman.

– Gözetleme kulesine gitme vakti.

– Doğru, hem sizin hoşunuza gitsin ya da gitmesin, ben gideceğim beyefendi.

– Ben de.

– Çıkalım!

– Çıkalım!!

Bu son sözcükler, bir karşılaşmanın gerçekleşeceğini ve rakiplerin birbirlerini düelloya davet ettiklerini düşündürse de, ortada böyle bir durum yoktu. Sadece, belediye başkanı ve danışmanın –aslında, kentin en önemli iki şahsiyetinin– Belediye Sarayı'na gitmeleri; kente hâkim olan yüksek kuleye çıkmaları ve birliklerinin ilerlemesini sağlayacak en uygun stratejik düzenlemeyi saptamak amacıyla çevreyi incelemeleri kararlaştırılmıştı.

Bu konuda anlaşmaya varmış olmalarına rağmen, yol boyunca ayıplanacak derecede öfkeli bir tavır sergileyerek, tartışmaya devam ettiler. Bağrışmaları sokaklarda yankılanıyordu; ama yoldan geçenlerin sesleri de aynı seviyede olduğundan, onların bu öfkeli hali doğal karşılanıyor ve pek dikkat çekmiyordu. Bu şartlarda, sakin bir insan, anormal bir yaratık gibi görülebilirdi.

Belediye başkanı ve danışman, gözetleme kulesinin girişine geldiklerinde, öfkelerinin doruğundaydılar. Artık yüzleri kırmızı değil, kireç gibiydi. Uzlaşmış olsalar bile, bu korkunç tartışma onlarda kasılmalara yol açmıştı ve yüzlerindeki solgunluk da öfkelerinin son haddine vardığının bir kanıtıydı.

Kulenin dar merdivenlerinin başında, gerçek bir patlama yaşandı. İlkönce kim geçecekti? İlkönce kim sarmal merdivenin basamaklarından çıkacaktı? Gerçek şu ki bir

itiş kakışın ardından, danışman Niklausse, kentin en yüksek görevlisine karşı ödevlerini unutarak, Van Tricasse'ı sert bir şekilde itti ve karanlık kule merdivenlerine ilk atılan oldu.

Her ikisi de, birbirlerine yakışıksız sıfatlar sıralayarak, merdivenlerden dörder dörder tırmanmaya başladılar. Bu durum, üç yüz elli yedi ayak yükseklikten kentin bütün yollarına hâkim olan kulenin tepesine varana kadar, aralarında korkunç şeyler olacağı kaygısını uyandırıyordu.

Ama kısa bir süre sonra, iki hasım soluk soluğa kaldılar ve bir dakika sonra, sekseninci basamağa geldiklerinde, artık gürültülü bir şekilde nefes alıp vererek, ağır bir tempoyla tırmanıyorlardı.

Ama –soluk soluğa kalmalarının bir sonucu muydu bu, bilinmez– öfkeleri yatışmamış olsa da, en azından art arda gelen yakışıksız nitelemeler halinde açığa vurulmuyordu artık. Susuyorlardı ve garipti ama, taşkınlıkları, kentin üstünde yükseldikleri ölçüde duruluyordu. Ruhları bir tür huzura kavuşuyordu. Beyinlerindeki kaynama, tıpkı ateşten alınan bir cezve gibi, giderek azalıyordu. Neden peki?

Bu soruya verilecek hiçbir yanıtımız yok; ama gerçek şu ki, kent seviyesinden iki yüz altmış altı ayak yükseklikteki sahanlığa geldiklerinde, iki hasım oturdular ve gerçekten daha sakinleşmiş bir halde birbirlerine bakıp öfkeye kapılmadan konuştular.

– Ne kadar yüksek! dedi belediye başkanı, kıpkırmızı kesilmiş yüzünü mendiliyle silerek.

– Çok yüksek! diye cevap verdi danışman. Biliyor musunuz, Hamburg'un Sankt Michaelis Kilisesi'nin kulesini on dört ayak geçiyoruz.

– Biliyorum, dedi belediye başkanı, ses tonunda Quiquendone'un en yetkili kişisi olmasından dolayı hayli bağışlanabilir gurur vurgusuyla.

Bir süre sonra, kentin iki ileri geleni kulenin duvarına oyulmuş mazgal deliklerinden dışarıya meraklı bir bakış atıp, yukarı doğru tırmanışlarını sürdürdü. Belediye başkanı ekibin başına geçmiş, danışman da bu duruma en ufak bir itirazda bulunmamıştı. Hatta, Van Tricasse üç yüz dördüncü basamağa vardığında, yorgunluktan canı çıkmış bir halde tek bir adım bile atamazken, Niklausse, dostlukla arkasından iterek ona destek oldu. Belediye başkanı bu yardımı kabul etti ve kulenin tepesine ulaştığında:

– Teşekkür ederim Niklausse, dedi nezaketle, bu iyiliğinizin altında kalmayacağım.

Biraz önce, kulenin dibinde, birbirlerini parçalamaya hazır iki vahşi hayvandılar; oysa şimdi, tepeye ulaşmış iki dost vardı karşımızda.

Hava çok güzeldi. Aylardan mayıstı. Güneş bütün nemi emmişti. Öyle temiz ve berraktı ki hava! Geniş bir görüş alanı içinde göz, en küçük nesneleri bile rahatlıkla seçebiliyordu. Yalnızca birkaç mil uzaklıkta, Virgamen'ın beyazlığıyla göz alan surları, orada burada yükselen kırmızı damları, ışığın benek benek yansımalar yaptığı çan kuleleri görülüyordu. Yağma ve yangının bütün dehşetine maruz kalacak olan kent buydu işte!

Belediye başkanı ve danışman, ruhları sıkı bir duygudaşlıkla kaynaşmış iki iyi insan gibi, taş bir sıranın üzerinde, yan yana oturuyorlar; nefes nefese, çevreye bakıyorlardı. Kısa bir sessizliğin ardından:

– Ne kadar güzel! diye haykırdı belediye başkanı.

– Evet, hayran olunacak kadar! diye cevap verdi danışman. Siz de, Sayın Van Tricasse, insanlığın yerküremizin kabuğunda sürünmekten çok böyle yükseklerde yaşamaya yazgılı olduğunu düşünmüyor musunuz?

– Sizin gibi düşünüyorum, erdemli Niklausse, diye cevap verdi belediye başkanı, sizin gibi düşünüyorum. İnsan bura-

da doğayı daha derinden hissediyor. Bütün duyularıyla içine çekiyor onu. Filozoflar böylesi yüksekliklerde ortaya çıkmış ve yine bilgeler de, bu dünyanın zavallılıklarının üzerinde, böylesi yüksekliklerde yaşanuş olmalılar.

– Çatının etrafında bir tur atalım mı? diye sordu danışman.

– Çatının etrafında bir tur atalım, diye cevap verdi belediye başkanı.

İki dost, birbirlerinin kollarına yaslanarak, eskiden olduğu gibi soru ve cevaplarının arasında uzun molalar vererek, ufkun her noktasını incelediler.

– Gözetleme kulesine çıkmayalı en az on yedi yıl oluyor, dedi Van Tricasse.

– Bense, hiç çıktığımı sanmıyorum, diye cevap verdi danışman Niklausse, ve bundan pişmanlık duyuyorum, çünkü bu yükseklikten manzara olağanüstü! Ağaçların arasından kıvrıla kıvrıla akan şu güzel Vaar nehrini görüyor musunuz, dostum?

– Ve daha ötede, Saint-Hermandad tepeleri! Nasıl da zarafetle ufku örtüyorlar! Doğanın göz alıcı bir şekilde yerleştirdiği, şu yeşil ağaç dizisine bakın! Ah! Doğa, doğa, Niklausse! İnsan eli asla onunla yarışamaz!

– Büyüleyici, eşsiz dostum, diye cevap verdi danışman. Yemyeşil kırlara yayılan şu sürülere bakın, şu öküzlere, şu ineklere, şu koyunlara...

– Ve tarlalara giden şu çiftçilere! Sanki Arkadia'nın çobanları. Bir gaydaları eksik!

– Ve şu bitek kırların üzerindeki, tek bir pusun gölgelemediği masmavi güzel gökyüzü! Ah! Niklausse, insan burada şair olabilir! Aziz Simeon Stylites'in dünyanın en büyük şairlerinden biri olmamasını aklım almıyor.

– Belki de sütunu yeteri kadar yüksek değildi! diye cevap verdi danışman, yüzünde yumuşak bir gülümsemeyle.

Bu sırada, Quiquendone kariyonu faaliyete geçti. Çanlar berrak sesleriyle, en hoş ezgilerinden birini çalıyorlardı. İki dost, kendilerinden geçmiş bir halde kalakaldılar.

Sonra, yumuşak bir sesle:

– Ama, dostum Niklausse, dedi belediye başkanı, bu kulenin tepesinde ne yapmaya geldik biz?

– Kim bilir, diye cevap verdi danışman, kendimizi hülyalara bıraktık...

– Buraya niçin geldik? diye tekrarladı belediye başkanı.

– Buraya, dedi Niklausse, insani zaafların kirletemediği bu tertemiz havayı solumaya geldik.

– Pekâlâ, inelim mi, dostum Niklausse?

– İnelim, dostum Van Tricasse.

Kentin iki ileri geleni, gözlerinin önünde uzayıp giden muhteşem panoramaya son bir kez baktılar; sonra belediye başkanı öne geçti ve yavaş, ölçülü adımlarla inmeye başladı. Danışman, birkaç basamak arkasından onu izliyordu. Yukarı çıkarken mola verdikleri sahanlığa vardılar. Şimdiden, yanakları kızarmaya başlamıştı. Bir an durdular ve inmeye devam ettiler.

Bir dakika sonra, adım adım izlendiği duygusu kendisini "rahatsız ettiği" için Van Tricasse, Niklausse'tan yürüyüş hızını düşürmesini rica etti.

Üstelik bu durum rahatsızlıktan da öte bir duygu yaratıyor olmalıydı ki, yirmi basamak sonra, kendisi arayı açabilsin diye, danışmana durmasını buyurdu.

Danışman, belediye başkanının paşa gönlü olsun diye tek ayağı havada kalmaya hevesli olmadığı cevabını yapıştırdı ve inmeye devam etti.

Van Tricasse oldukça sert bir sözle karşılık verdi.

Danışman, aile gelenekleri yüzünden ikinci kez evlenmesi gereken belediye başkanının yaşıyla ilgili kırıcı bir imada bulundu.

Belediye başkanı, bunun böyle gitmeyeceği konusunda Niklausse'u açık bir dilde uyararak, yirmi basamak daha indi.

Niklausse, ne olursa olsun, kendisinin öne geçeceği karşılığını verdi ve o sırada koyu bir karanlık içinde bulunan kentin iki ileri geleni arasında, merdiven çok dar olduğundan, bir çatışma yaşandı.

Bu sırada birbirlerine sarf ettikleri sözcüklerin yanında, kaba ve görgüsüz insanların kullandığı sözcükler bile çok yumuşak kalırdı.

– Göreceğiz bakalım, sersem hayvan, diye bağırıyordu belediye başkanı, bu savaştaki konumunuzun ne olacağını ve hangi sırada yer alacağınızı göreceğiz!

– Sizin önünüzdeki sırada, sersem budala! diye cevap verdi Niklausse.

Ardından, bağırış çağırışlar devam etti; sanki iki vücut birlikte merdivenlerden aşağı yuvarlanıyordu...

Ne olmuştu peki? Neden duygular böylesine hızla değişmişti? Neden kulenin tepesinde kuzu gibi olan bu iki adam, iki yüz ayak aşağıda kaplana dönüşmüştü?

Neden ne olursa olsun, kulenin bekçisi, gürültüleri duyarak alt kapıyı açmaya koştu; tam da o sırada, gözleri dönmüş, yara bere içindeki iki hasım, birbirlerinin saçlarını yoluyorlardı; bereket versin ki başlarında perukları vardı.

– Bana bunun hesabını vereceksiniz! diye haykırdı belediye başkanı, yumruğunu hasmının burnuna dayayarak.

– Ne zaman isterseniz! diye uludu danışman Niklausse, sağ ayağını tehlikeli bir şekilde savurarak.

Kendisi de pek öfkeli olan bekçi –nedendir bilinmez–, bu sahneyi çok doğal karşıladı. Ne tür bir kişisel taşkınlık hali bu kavganın bir parçası olmaya itiyordu onu, bilmiyo-

rum. Ama kendini tuttu ve Belediye Başkanı Van Tricasse ile danışman Niklausse arasında, yakında bir düello gerçekleşebileceğini bütün mahalleye yaymakla yetindi.

XIV

Bu Bölümde Olaylar O Denli Uç Noktalara Varıyor ki Quiquendone Sakinleri, Okurlar ve Hatta Yazarın Kendisi Derhal Çözüm Bulunmasını İstiyorlar

Bu son olay, Quiquendone halkının taşkınlık düzeyinin vardığı noktanın açık bir kanıtıdır. Kentteki en yaşlı ve en yumuşak başlı –hastalığın yayılmasından önce– iki dost şiddeti bu dereceye vardırsınlar! Ve bu, kulenin zirvesinde, eski cana yakınlıklarına, kibarlık içgüdülerine, içedönük mizaçlarına kavuşmalarından yalnızca birkaç dakika sonra gerçekleşsin!

Olan biteni öğrenen Doktor Ox, neşesinden yerinde duramıyordu. Olayların kötü bir seyir izlediğini düşünen asistanının söylediklerine karşı çıkıyordu. Zaten, her ikisi de genel taşkınlık havasının etkisi altındaydı. Bu konuda nüfusun geri kalanından farkları yoktu ve belediye başkanı ile danışmanın arasında geçen kavgaya benzer bir kavganın eşiğindeydiler.

Bununla birlikte, söylemek gerekir ki, bir sorun diğer hepsinin önüne geçmiş ve tasarlanan düelloları, Virgamen sorununun çözümünün sonrasına erteletmişti. Kimsenin kanını boş yere akıtmaya hakkı olamazdı, çünkü bu kan son

damlasına kadar, tehlike içindeki vatan uğruna feda edilecekti.

Gerçekten de, koşullar oldukça kaygı vericiydi ve artık geriye dönüş yoktu.

Belediye Başkanı Van Tricasse, kendisine cesaret kazandıran savaşçılara özgü ateşliliğine rağmen, düşmana uyarıda bulunmadan saldırmanın doğru olmadığını düşünüyordu. Bu yüzden kır muhafızı Bay Hottering'i sözcü seçerek, 1195'te Quiquendone toprakları üzerinde yapılmış haksızlığı telafi etmeye zorladı Virgamen'lıları.

Virgamen yetkilileri önce neden söz edildiğini kestiremediler ve resmi unvanına rağmen, kır muhafızı sertçe kovuldu.

Bunun üzerine, Van Tricasse, şekerci generalin yaverlerinden, arpa şekeri üreticisi, çok dirençli, çok enerjik bir adam olan yurttaş Hildevert Shuman'ı yolladı. Bu zat, 1195'te, Belediye Başkanı Natalis van Tricasse eliyle kaleme alınmış tutanağın aslını Virgamen yetkililerine götürdü.

Virgamen yetkilileri gülmekten kırıldılar ve yaverin akıbeti de aynı kır muhafızınınki gibi oldu.

Bu kez belediye başkanı kentin ileri gelenlerini toplantıya çağırdı. Dikkat çekici ve sert bir dille kaleme alınan bir ültimatom mektubu hazırlandı; bu mektupta *casus belli* açık bir şekilde ortaya kondu ve Quiquendone'a yapılmış olan hakaretin telafi edilmesi için, suçlu kente yirmi dört saatlik bir süre tanındı.

Mektup gitti ve birkaç saat sonra, küçük parçalara ayrılmış halde geri döndü; yapılan hakaretlerin üstüne bir yenisi daha eklenmişti. Virgamen'lılar, eskiden beri Quiquendone'luları hoşgörülü olarak tanımaktaydılar ve dolayısıyla, onlarla, istekleriyle, *casus belli*'leriyle ve ültimatomlarıyla dalga geçiyorlardı.

Artık yapılacak tek şey kalmıştı: İşi silahların kaderine teslim etmek, savaş tanrısını yardıma çağırmak ve Prusyalıların yöntemini izleyerek, Virgamen'lıları hazırlıksız yakalayıp, üzerlerine saldırmak.

Görülmemiş bir öfkeyle, bağırış çağırışların, azarlamaların ve tehditkâr tavırların eşliğinde gerçekleşen görkemli bir toplantıda, meclisin aldığı karar buydu. Bir deliler meclisinde, cin çarpmışların toplantısında ya da şeytana tapanlar kulübünde bile böylesine gürültü patırtı olması imkânsızdı.

Savaş ilan edilir edilmez, General Jean Orbideck, iki bin üç yüz doksan üç kişilik bir nüfusun, iki bin üç yüz doksan üç savaşçısından oluşan birliklerini toparladı. Kadınlar, çocuklar, yaşlılar, sağlıklı erkeklere katılmışlardı. Kesici ve bereleyici her nesne, bir silaha dönüşmüştü; kentteki tüfeklere el konulmuştu. İkisi horozsuz beş tüfek bulunmuş ve bunlar öncü birliğe dağıtılmıştı. Topçu birliği, 1339'da Quesnoy saldırısında kullanılan, tarihe ilk toplardan biri olarak geçen ve beş yüzyıldır da el sürülmeyen, şatonun eski *couleuvrine* topundan ibaretti. Ayrıca, adı geçen topu kullanacak erlere ne mutlu ki, içine konulacak tek bir mermi bile yoktu; ama ne olursa olsun, bu alet düşmanda hâlâ saygı uyandırabiliyordu. Kesici ya da delici silahlara gelince, taş baltalar, topuzlar, savaş baltaları, çeşitli kargı türleri, baltalı mızraklar, ince kılıçlar vb. ilkçağ müzesinden, bir de "kiler" ve "mutfak" eşyası olarak bilinen özel saldırı araçları arasından alınmıştı. Ama cesaret, haklılık, yabancı düşmanlığı, intikam isteği en mükemmel silahların yerine geçebilmeli ve modern mitralyözlerin, kamadan doldurulan topların yerini alabilmeliydi – en azından böyle olacağı umulmaktaydı.

Bir teftiş yapıldı. Yoklamada tek bir yurttaş bile eksik çıkmadı. Huysuz bir hayvan olan atının üzerinde pek de sağlam durmayan General Orbideck, ordu birliklerinin önünde, üç kez yere düştü; ama hiç yara almadan ayağa kalktı ki bu da olumlu bir işaret olarak kabul edildi. Belediye başkanı, danışman, asayiş komiseri, başyargıç, tahsildar, bankacı, eğitim müdürü, kısacası kentin bütün ileri gelenleri önde yürümekteydiler. Anneler, kız kardeşler ve de kız çocukları tek bir damla gözyaşı bile dökmediler. Kocalarını,

babalarını, erkek kardeşlerini savaşa teşvik ediyorlar, hatta korkusuz Bayan Van Tricasse'ın emri altında, artçı birlikleri oluşturarak, onları izliyorlardı.

Tellal Jean Mistrol'un borazanının sesi ortalığı inletti; ordu sarsıldı, meydanı terk etti ve vahşi çığlıklar atarak, Oudenaarde kapısına yöneldi.

.....

Tam sıranın başındakiler kent surlarını aşmak üzereyken, adamın biri kendini önlerine attı.

"Durun! Durun! Delirdiniz mi!" diye haykırdı. "Heyecanınızı dizginleyin! Bırakın musluğu kapatayım! Hiç de kana susamış insanlar değilsiniz siz! Uysal ve yumuşak başlı, iyi yürekli burjuvalarsınız! Böyle tutuşmanız hocam Doktor Ox'un hatasıdır! Bu bir deney! Sizi okshidrik gazıyla aydınlatmak bahanesiyle, binaları..."

Asistan kendinde değildi; bir türlü susmak bilmiyordu. Tam doktorun sırlarını ağzından kaçıracağı sırada, Doktor Ox, tarifsiz bir öfkeyle, Ygène'in üstüne atıldı ve yumruk darbeleriyle ağzını kapattı.

Ortalık savaş alanına dönmüştü. Ygène'i görünce duraklamış olan belediye başkanı, danışman ve bütün ileri gelenler, öfkeye kapılarak, iki yabancının söylediklerini bile dinlemeden üstlerine saldırdılar. Doktor Ox ve asistanı, hırpalanmış ve dövülmüş bir halde, Van Tricasse'ın emriyle, nezarethaneye götürülmek üzereyken...

XV

Düğüm Çözülüyor

...kulakları sağır eden bir patlama duyuldu. Quiquendone'u kaplayan hava tutuşmuş gibiydi. Şaşılacak büyüklük ve parlaklıkta bir alev topu, bir meteor misali, gökyüzüne kadar yükseldi. Eğer gece olsaydı, bu parlama on fersah öteden bile görülebilirdi.

Bütün Quiquendone ordusu bir keşiş ordusu gibi yere serilmişti. Neyse ki, hiç şehit verilmedi: Hepsi hepsi birkaç sıyrık ve birkaç önemsiz yara. Bu sırada, şaşılacak bir biçimde, atından düşmemiş olan şekerci, sorgucunun biraz yanması dışında, yara almadan kurtuldu.

Ne olmuştu peki?

Uzun lafın kısası, çok geçmeden öğrenildiği üzere, gaz fabrikası havaya uçmuştu. Doktor ve asistanının yokluğu sırasında, büyük bir olasılıkla gerekli önlemler alınmamıştı. Oksijen deposuyla hidrojen deposu arasında nasıl ve niçin bir bağlantı oluştuğu bilinmiyor. Bu iki gazın birleşmesiyle ortaya çıkan patlayıcı karışım, dikkatsizlik sonucu ateş almıştı.

Bu olay her şeyi değiştirdi; ama ordu ayağa kalktığında, Doktor Ox ve asistan Ygène ortadan kaybolmuşlardı.

XVI

Yazarın Bütün Önlemlerine Karşın, Zeki Okur Doğru Tahminde Bulunduğunu Anlıyor

Patlamanın ardından, Quiquendone eskisi gibi sakin, ağırkanlı ve Flaman kent kimliğine kavuştu.

Zaten ciddi bir heyecan yaratmayan patlamadan sonra, herkes, nedenini bilmeden, kurulmuş birer makine gibi –belediye başkanı danışmanın, avukat Schut Doktor Custos'un, Frantz Niklausse rakibi Simon Collaert'in kolunda– sakin sakin, gürültü çıkarmadan, Virgamen'ı ve alacağı öcü çoktan unutmuş olarak, hatta ne olup bittiğinin bilincine varmadan, evinin yolunu tuttu. General reçellerine, yaveri de arpa şekerlerine geri dönmüştü.

Her şey eski sükûnetine kavuşmuştu; insanlar ve hayvanlar, hayvanlar ve bitkiler, hatta patlamanın –bu patlamalar zaman zaman şaşırtıcı olurlar– ardından doğrulmuş olan Oudenaarde kapısının kulesi dahil, her şey yeniden eski halini almıştı.

Ve o günden sonra, Quiquendone kentinde, ne yüksek sesle bir kelime telaffuz edildi ne de bir tartışma yaşandı. Artık ne politika, ne kulüp, ne dava, ne de polis memuru vardı! Komiser Passauf'un memurluk kadrosu yeniden ar-

palığa dönüştü; aylığı kesilmediyse, bu, belediye başkanı ve danışmanın konuyla ilgili bir türlü karar alamamasından kaynaklanıyordu. Üstelik, zaman zaman, kendisi hiç tahmin etmese de, teselli bulmaz Tatanémance'ın düşlerine girmeye devam ediyordu.

Frantz'ın rakibine gelince, güzeller güzeli Suzel'i, cömertçe, bu olaylardan beş ya da altı yıl sonra kendisiyle evleneceği için sabırsızlanan âşığına bıraktı.

Bayan Van Tricasse ise on yıl sonra, beklenen süre içinde öldü ve belediye başkanı, kendisinden sonra gelecek şanslı ölümlü için mükemmel denilebilecek koşullarla, kuzini Bayan Pélagie van Tricasse'la evlendi.

XVII

Doktor Ox'un Kuramı Açığa Çıkıyor

Bu esrarengiz Doktor Ox ne yapmaya çalışmıştı? Sadece çılgınca bir deney; başka bir şey değil.

Gaz borularını yerleştirdikten sonra, tek bir hidrojen atomunu dahi işin içine katmadan, Quiquendone'un kamu binalarını, sonra özel konutlarını ve nihayet sokaklarını saf oksijenle doldurdu.

Tatsız, kokusuz olan bu gaz, yüksek dozda havaya karışınca, solunduğu zaman, organizmada ciddi bozukluklara yol açar. Oksijene doymuş bir ortamda yaşanırsa, kızgınlık, aşırı kızgınlık, tutuşma hali ortaya çıkar!

Normal havaya kavuşulur kavuşulmaz, eski duruma geri dönülür; oksijen, ağırlığı nedeniyle alt katmanlarda çökeldiği için gözetleme kulesinin tepesinde, kendilerini yeniden solunabilir bir hava içinde bulan danışman ve belediye başkanının durumu da bunun bir kanıtıdır.

Ayrıca bu koşullarda yaşamak, ruh kadar vücutta da fizyolojik değişikliklere yol açan bu gazı solumak, ölçüsüz bir yaşam süren bu çılgınlarda olduğu gibi, ölümü çabuklaştırır.

Yani, hızır gibi yetişen beklenmedik bir patlama, Doktor Ox'un fabrikasını ortadan kaldırıp bu tehlikeli deneye son verdiği için Quiquendone'lular çok şanslıydılar.

Uzun sözün kısası, sonuç olarak, erdem, cesaret, yetenek, zekâ, hayal gücü gibi bütün nitelik ya da özellikler yalnızca bir oksijen sorununa bağlı olabilir miydi?

Doktor Ox'un kuramı buydu, ama bu kuramı kabul etmeme hakkı herkes için geçerlidir ve saygıdeğer Quiquendone kentinin sahne olduğu bu çılgınca deneye rağmen, biz kendi hesabımıza, bütün görüş açılarından, onu reddediyoruz.

Hikâyemiz, Flandre'da, hayali Quiquendone kentinde geçer. Kentin sakin, ölçülü, tutumlu ve ağırkanlı insanları yüzyıllardır hiçbir konuda aşırılığa kaçmadan, herhangi bir duygu belirtisi göstermeden, uyum içinde son derece durağan bir yaşam sürmektedir. Yöneticileri bile yaşamları boyunca inisiyatif kullanmadan, hiçbir önemli karar almadan bu dünyadan göçüp gitmektedir. Ancak Doktor Ox'un sözde kenti aydınlatma projesiyle gelişi Quiquendone'da bir şeyleri değiştirecektir. Doktorun gizli bir gündemi vardır ve bunun için kent halkını kobay olarak kullanmaktan çekinmeyecektir. Zira bilim vicdansız kişilerin elinde tehlikeli olabilir. Jules Verne ince ironisinin her satırına sindiği bu eğlenceli novellada, dünyadan kopuk yaşayan, ortaçağla bağlarını koparmamış küçük bir kentin Flaman sakinlerinin çoktan miadını doldurmuş yaşam biçimlerini hicveder. Hikâye Alman asıllı Fransız besteci Jacques Offenbach'ın *Doktor Ox* adlı operasına da konu olmuş, librettonun yazımına bizzat Verne de katkıda bulunmuştur.

JULES VERNE (1828-1905): Nantes kentinde dünyaya gelen yazar, Paris'te hukuk öğrenimi gördü, ancak zamanla edebiyata yöneldi. Önce tiyatro yapıtları ve opera librettoları yazdı. 1863'te *Le Magasin d'Education et de Récréation*'da, *Voyages extraordinaires* (Olağanüstü Yolculuklar) adlı dizinin ilk yapıtı olarak yayımladığı *Cinq semaines en ballon* (1863; Balonla Beş Hafta) büyük ilgi gördü. Bunun üzerine fantastik serüvenler yazmaya devam etti. *Voyage au centre de la Terre* (1864; Dünyanın Merkezine Yolculuk), *Vingt mille lieues sous les mers* (1870; Deniz Altında Yirmi Bin Fersah) ve *L'Île mystérieuse* (1874; Esrarlı Ada) bunlardan bazılarıdır. Pek çok yapıtı arasında en çok ilgi çeken romanı *Le Tour du monde en quatre-vingts jours* (1873; Seksen Günde Dünya Gezisi) bugüne dek popülaritesini korumuştur. Romanları çok sayıda dile çevrilen ve sinemaya uyarlanan Verne, 1892'de Légion d'honneur nişanıyla ödüllendirilmiştir.

9 786053 329695

KDV dahil fiyatı
7 TL